

Vlaanderen
is omgeving

Samenwerken aan sociale buurten

Handvaten voor een sociaal-ruimtelijke reflex
bij buurtgericht werken

DEPARTEMENT
OMGEVING

omgevingvlaanderen.be

Dit is een interactief document.
Gebruik de knoppen om
door de pagina's te navigeren

Colofon

Dit document is tot stand gekomen dankzij een collectief leertraject (o.a. interviews, hackathon, wijkklassen, gebruikersworkshop, enz.) met externe partners uit het ruimtelijke en sociale werkveld.

Veel dank aan:

Alle leden van de stuurgroep binnen de Vlaamse Overheid

Alexandra Taylor (Stad Antwerpen, Huis van het Kind)
Ann Keppens (Arteveldehogeschool)
Anton Christiaens (Gevelbank)
Carmen Mathijssen, Dietmar Bosmans en Mia Philips (Provincie Antwerpen, plattelandsbeleid)
Dirk Geldof (Universeit Antwerpen)
Dorien Gryp en Leen Heylen (Thomas More, Vonk3)
Els De Vos (Universiteit Antwerpen)
Elsie Mostrey (Vlaamse Ouderenraad)
Eva Maesen en Hanne Van Eyken (Provincie Vlaams-Brabant, dienst Wonen)
Filip Lagiewka (Provincie Antwerpen, dienst Wonen)
Hugo Beersman (Woonzaak)
Jasper Vanloy (Onder de kerktoren)
Jessie Van Tricht (Stebo)
Karim Cherroud (Urban Connector)
Karl Catteeuw (Provincie West-Vlaanderen, dorpenbeleid)
Latifa El Morabet en Nadja Schils (SAAMO Leuven)
Lies van Assche (Doek vzw)
Marion Vanbossel (SAAMO Antwerpen)
Pamela Yngard (CAW Antwerpen, Alma)
Peter Bosschaert (De Ambrassade)
Ruth Byloos (stad Hasselt)
Sabine Miedema (Kind & Samenleving)
Theo Vaes (Armentekort vzw)
Thomas Laureyssens (Toyfoo)
Wim Schrever (Stad Geraardsbergen)
Viki Leysen (Vlaams Huurdersplatform)
...

Illustraties door © Hanne Van Gils

Buurtten beter begrijpen

Vier ruimtelijke condities
Acht type leefomgevingen in Vlaanderen

Verscheidenheid aan leefwerelden
Noden van kwetsbare groepen

Buurtten in verbinding
Buurtten in transitie

Buurtgericht werken

Drempels voor samenwerking
Tools voor samenwerking
Tool 1: de sociaal-ruimtelijke scan
Tool 2: de sociaal-ruimtelijke agenda

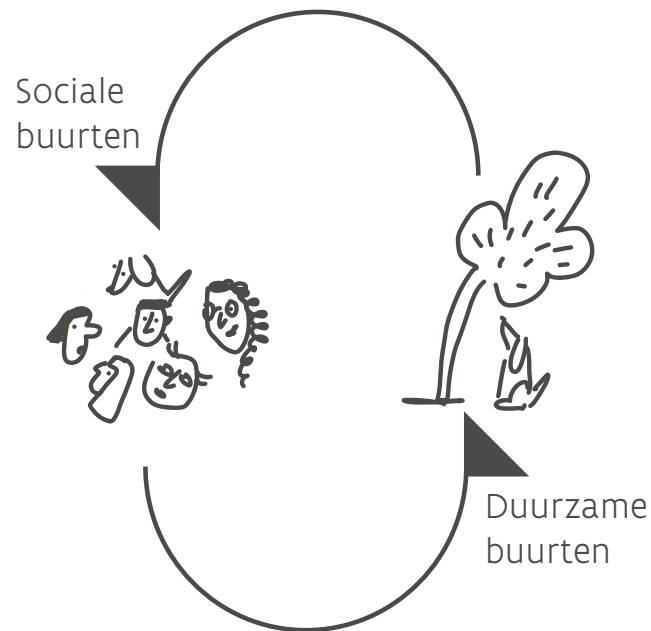
1. Wonen in diversiteit
2. Inclusieve publieke ruimte
3. Voorzieningen als ontmoetingsplekken
4. Laagdrempelige buurttransitienetwerken

Waarom?

Wanneer we buurten beschrijven en bestuderen praten we bij een gezonde, duurzame leefomgeving vooral over de fysieke kwaliteit ervan, zoals schone lucht, aanwezig groen of beperkt geluid. Maar onze leefomgeving kan ook de sociale cohesie versterken, zodat bewoners zich meer betrokken en verbonden gaan voelen met hun buurt. Wat op hun beurt dan weer tal van (mentale) welzijnseffecten genereert bij buurtbewoners.

– Departement Omgeving

In de praktijk blijkt die sociale dimensie in het ontwikkelingsproces van buurten vaak onderbelicht, waardoor een stimulans van sociaal-economische kansen, een betere gezondheid en een beter welzijn achterwege blijft. Buurten zijn ondertussen vaak ook complexer en diverser geworden. Het negeren van de verscheidenheid aan leefwerelden binnen een buurt kan daarbij tot gevolg hebben dat het beleid haar doel voorbijstoot (bv. een ongebruikt park omdat het niet beantwoordt aan de verwachtingen of noden van diverse bewoners).

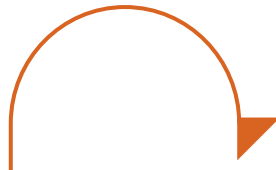
De grote vraag om onze ruimte te verduurzamen, zoals het energieneutraal maken van ons patrimonium, het compacter en op geschikte locaties gaan wonen (bouwshift) en het klimaat-adaptief maken van de publieke ruimte, biedt ook kansen voor sociale verbeteringen, maar die blijven vandaag nog vaak onderbenut. Daarom gaan we op zoek naar hoe we deze transformaties van buurten naast fysiek ook sociaal duurzaam kunnen maken. Omgekeerd is dit alvast het geval. In sociale buurten worden de sociale behoeften van buurtbewoners zoveel mogelijk lokaal beantwoord zodat er minder verre verplaatsingen nodig zijn. **Sociale buurten** vormen zo een basis voor duurzaam omgevingsbeleid en aldus een hefboom voor **duurzame buurten**.

Wat bedoelen we met ‘sociale buurten’?

Een definitie

Het idee achter sociale buurten is niet nieuw. Er zijn verschillende golven geweest binnen sociale planning en ook vandaag is er weer een focus op wijkschaal. Daarbij kunnen terechte punten van kritiek geformuleerd worden. Maar niettemin kan het bovenop een macro-politieke aanpak wel de kloof tussen de geplande en alledaagse stad, tussen expert en bewoner kleiner of alvast behapbaarder maken. – Endeavour

SOCIAAL

Sociaal gaat over interacties binnen een samenleving. Sociale actie gaat voorbij het belang van het individu. Sociaal duidt daardoor ook op medeleven en solidariteit.

SOCIALE BUURTEN

We definiëren sociale buurten als buurten die het sociale welzijn van hun bewoners versterken. Sociale buurten zijn inclusief en toegankelijk door de juiste infrastructuur en voorzieningen op maat van alle bewoners te voorzien. Daarbij wordt niemand vergeten. Ontmoetingen leiden tot een beter (mentaal) welzijn maar ook tot nieuwe kansen, waarbij buurtbewoners van elkaar leren, elkaar helpen en elkaar ondersteunen. De zichtbaarheid en kennis van elkaars noden en behoeften gekoppeld aan de herkenbaarheid van bewoners verlagen de drempel tot solidaire acties. Zo zijn sociale buurten ook solidair, met formele en informele netwerken die elkaar steunen: van voedseloverschotten in winkels die bij hulpbehoevenden belanden tot het samen organiseren van groepsaankopen.

BUURT

In een buurt leven mensen samen in nabijheid en in interactie met elkaar. Het is een gebied - een wijk, parochie, dorp, gehucht of deelgemeente – dat bewoners ervaren als hun directe leefomgeving waarmee ze een binding hebben.

Voor wie is dit geschreven en hoe ga je aan de slag?

Een leeswijzer

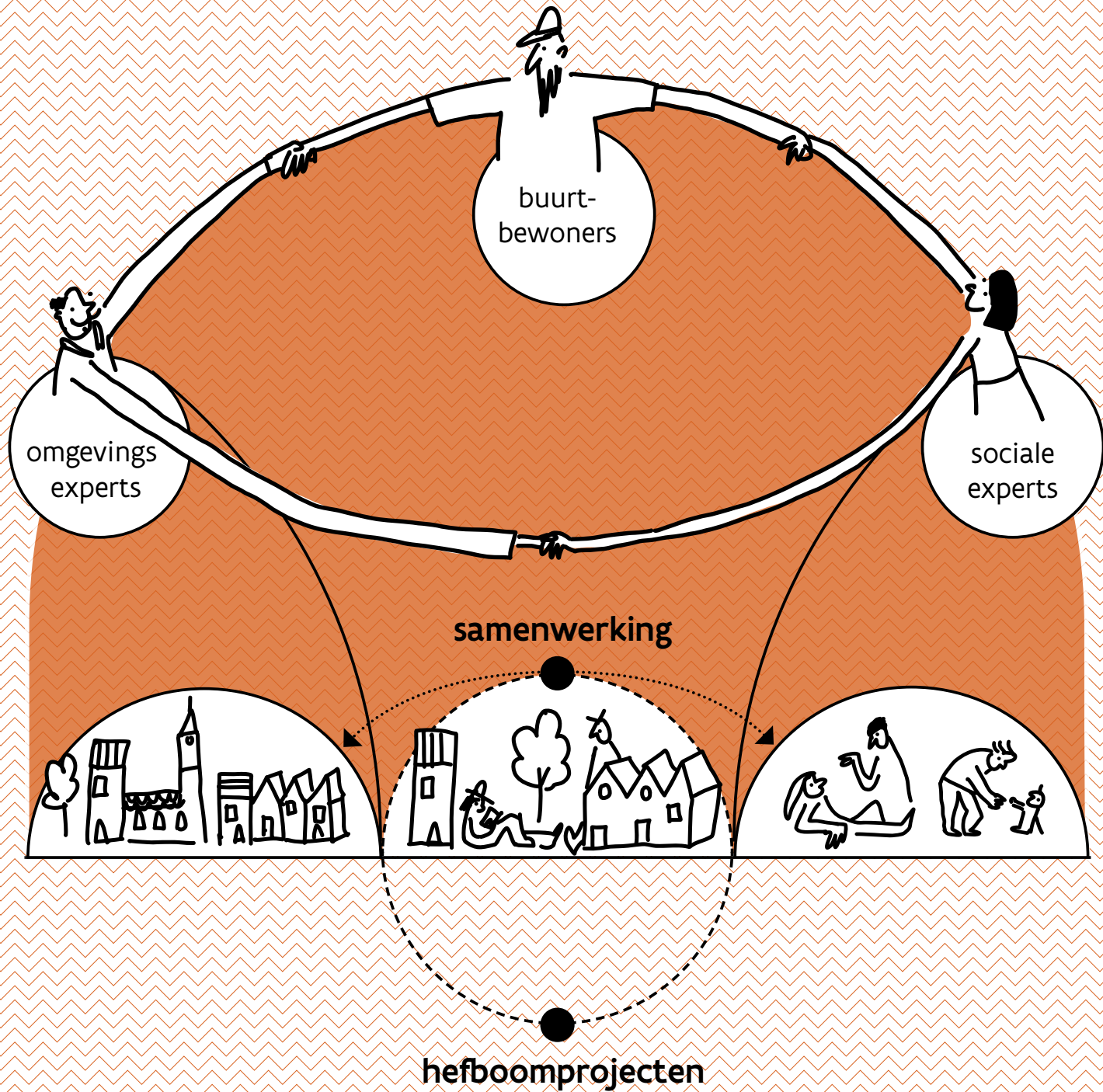
Het samenwerken aan sociale buurten vraagt een sociaal-ruimtelijke reflex, bij zowel omgevings- als sociale experts. We richten ons daarom enerzijds tot planners, stedenbouwkundigen, architecten, ontwikkelaars, enz. en meer specifiek tot lokale omgevingsambtenaren en kabinetten/schepenen voor Omgeving. Anderzijds richten we ons ook tot sociologen, sociaal werkers, buurtregisseurs, enz. en ambtenaren binnen verschillende domeinen als welzijn, zorg en participatie.

Dankzij een collectief leertraject met partners uit beide werkvelden kunnen we inzichten, voorbeelden, tips en tools geven als handvaten om bij lokaal omgevingsbeleid meer aandacht te hebben voor de sociale aspecten van buurtontwikkeling. In '**Deel 1: analyse**' wordt ingegaan op elkaars werkveld om de complexe realiteit van buurten beter te begrijpen. In '**Deel 2: praktijk**' gaan we vervolgens in op hoe deze kennis mee te nemen om te komen tot ingrepen die zowel een fysieke als sociale meerwaarde hebben voor de buurt.

Via de interactieve **Lees meer** ▶ *buttons* kan je doorklikken tot de hoofdstukken naar wens. Als bijlage bij dit document hoort nog een samenvattende poster en een analyse-document met uitgebreidere informatie en bibliografie.

Handvaten voor omgevings- en sociale experts

- ▶ Hoe kunnen we elkaar beter verstaan?
- ▶ Hoe kunnen we beter samenwerken?
- ▶ Hoe krijgen we als omgevingsdienst vlot zicht op de sociale dynamieken in een buurt? Hoe nemen we die sociale kennis mee in plannen?
- ▶ Hoe kunnen we als sociale experts onze kennis verzamelen, vertalen en doorgeven aan ruimtelijke diensten? Wanneer geven we ons advies in trajecten?
- ▶ Hoe onderbouwen/kwantificeren we deze ervaringen en inzichten?
- ▶ Hoe kunnen we door ruimtelijk inzicht in een buurt meer slagkracht hebben met projecten?
- ▶ Hoe maken we hefboom-en flankerende acties waar binnen projecten?
- ▶ Hoe evalueren en monitoren we die acties?

▶ Een samenvattend schema dat de relatie toont tussen ruimtelijke en sociale kenmerken die van belang zijn bij het samenwerken aan sociale buurten.
Schema © Endeavour.

Deel 1:
analyse

Buurten beter begrijpen

Voor we aan de slag gaan, is het belangrijk om buurten beter te begrijpen. Buurten zijn immers complexer en diverser geworden. Het negeren van de verscheidenheid aan leefwerelden binnen een buurt kan tot gevolg hebben dat ruimtelijke ingrepen niet aan de verwachtingen of noden van bewoners voldoen.

Buurten worden bepaald door ruimtelijke en sociale kenmerken. De ruimtelijke context of leefomgeving is het werkveld van omgevingsexperts zoals ruimtelijk planners, stedenbouwkundigen, (landschaps-)architecten, projectontwikkelaars, omgevingsambtenaren, enz. De sociale context of de gemeenschap is het werkveld van sociale experts zoals sociologen, buurtregisseurs, sociaal werkers, jeugdwerkers, huisartsen, OCMW's en ambtenaren binnen verschillende domeinen als welzijn, zorg en participatie. Zij staan vaak het dichtst bij buurtbewoners en hun leefwereld. In realiteit beïnvloeden ruimtelijke en sociale kenmerken elkaar steeds. Beide zijn dus niet los van elkaar te zien. Door een inzicht in elkaars werkveld en de sociaal-ruimtelijke context kunnen we tot een beter begrip komen van buurten en de transitie die zij ondergaan.

Richard Sennett maakte in zijn boek 'Stadsleven' een onderscheid tussen twee verschillende concepten van de buurt: 'la ville' en 'la cité'. 'La ville' verwijst naar de fysieke structuur van de stad, met inbegrip van de gebouwen, straten en infrastructuur. 'La cité' verwijst daarentegen naar het sociale en culturele leven van de stad, met inbegrip van de relaties en interacties tussen de bewoners. Sennett stelt dat 'la ville' en 'la cité' met elkaar verbonden zijn, en dat de manier waarop we de fysieke structuur van de stad ontwerpen en gebruiken een diepgaande invloed heeft op de manier waarop we leven en met elkaar omgaan. Hij suggereert dat de stad ofwel sociale banden en een gevoel van samenhang kan bevorderen, ofwel isolatie en vervreemding kan stimuleren.

Jane Jacobs was een Amerikaans - Canadese stadsactiviste, die als een van de pioniers een sociale kijk op steden introduceerde. In 1961 publiceerde ze het boek 'The Death and Life of Great American Cities'. Ze beschrijft het boek als "een aanval op de (toen) huidige stadsplanning", die ze verantwoordelijk houdt voor het verval van veel levendige buurten in de Verenigde Staten. Hoewel Jacobs dus zelf geen omgevingsexpert is, legde ze wel een basis voor vele ruimtelijk planners om vanuit een sociaal oogpunt naar de ruimtelijke structuur van een stad te kijken.

Donald Appleyard legde dan weer de link tussen mobiliteit en het sociaal weefsel. In zijn boek 'Livable streets' mapte hij het aantal sociale contacten tussen burens, aantal ontmoetingsplekken op straat en ook de fysieke ruimte die mentaal werd aangeduid als een woonomgeving bij 3 verschillende straten waarvan één met lage, één met gemiddelde, en één met hoge verkeersintensiteit. Ook spontane ontmoetingen en activiteiten bepalen sterk de sociale cohesie in de wijk. Daarbij speelt mobiliteit dus een grote rol.

Ruimtelijke context

Eenzijds wordt een buurt bepaald door haar ruimtelijke context of leefomgeving. Onder omgevingsexperts staat Jane Jacobs alom bekend omdat ze voor het eerst vanuit een sociaal oogpunt naar de fysieke omgeving keek. Ze bepleitte vier essentiële ruimtelijke condities voor levendige en diverse buurten, die we herinterpreteren in functie van Vlaamse buurten. We kunnen acht type leefomgevingen onderscheiden in Vlaanderen waarbij hun ruimtelijke kenmerken bepalend zijn voor het sociale leven in de buurt.

Vier ruimtelijke condities

Vier essentiële ruimtelijke condities voor levendige en diverse buurten volgens de befaamde Jane Jacobs worden geherinterpreteerd in functie van Vlaamse buurten. Ook het werk van Donald Appleyard over de link tussen mobiliteit en sociale ontmoetingen in de wijk is daarbij belangrijk.

1. MIX AAN FUNCTIES

Buurten met een 'functionele mix' kennen een groter gebruik van ruimte doorheen de dag dan buurten die een monofunctioneel gebruik kennen zoals residentiële of zakelijke wijken. Toch garandeert een functionele mix niet automatisch het ontstaan van een sociale buurt. Daarvoor moeten functies ook op maat (van de diversiteit) van de buurt zijn zodat ze zowel burens kunnen verbinden als beantwoorden aan de specifieke noden van (kwetsbare) buurtbewoners.

2. VERSCHIEDENHEID AAN BOUWTYPOLOGIEËN

Een verscheidenheid van gebouwen met aandacht voor typologie, ouderdom en schaal zorgt ervoor dat economische activiteiten, hoge en lage inkomens gemixt worden. Door niet op grote schaal aan nieuwbouw te doen, wordt vermeden dat een volledige buurt op termijn gelijktijdig aftakelt en zo onleefbaar wordt. De wijk vernieuwt zich geleidelijk op het ritme van kleine en middelgrote investeringen en op maat van haar bewoners doorheen de tijd.

3. WOONDICHTHEDEN EN COMPACT WONEN

De mate van woondichtheid heeft een grote impact op het buurtleven. Densiteit is immers een economische voorwaarde voor het organiseren van voorzieningen die ook allerlei ontmoetingsplekken kunnen vormen. Maar de voordelen van dat compact wonen staan ook in contrast met de nadelen. Zeker in Vlaanderen heerst er een perceptie dat compact wonen eerder voor moeilijke relaties met de burens zorgt doordat mensen dicht op elkaar wonen.

Een schema waarbij het aantal sociale contacten tussen burens, ontmoetingsplekken op straat en fysieke ruimte mentaal aangeduid als woonomgeving, gemapt wordt bij 3 verschillende straten: één met hoge (roos), één met gemiddelde (oranje) en één met lage verkeersintensiteit (blauw). *Schema © Appleyard*

4. LEEFBARE MOBILITEIT EN KWALITEIT VAN DE PUBLIEKE RUIMTE

Vooraf in buurten met woningen van beperkte woonoppervlakte en gebrek aan private buitenruimte is de kwaliteit van het publieke domein belangrijk om enig soelaas te bieden. Onpersoonlijke straten maken anonieme mensen, stelt Jacobs. De mobiliteit in de wijk heeft een grote impact op de mate waarin bewoners elkaar kennen. Tragere modi zorgen voor het herkennen van burens en maakt het makkelijker om te stoppen en een praatje te slaan.

Acht type leefomgevingen in Vlaanderen

We gaan hier verder in op typisch veel voorkomende leefomgevingen in Vlaanderen. Dit doen we aan de hand van acht typeomgevingen uit het [Rapport: 'Ontwerpstrategieën en toolkit bij tien kernkwaliteiten als basis voor een aangename, gezonde en veilige leefomgeving'](#). Hun ruimtelijke kenmerken zijn telkens bepalend voor het sociale leven in de buurt.

1. STADSCENTRUM

Sommige woonwijken maken deel uit van een stedelijk centrumgebied. Deze type-omgeving kent dichte bebouwing met soms een historisch karakter. Allerlei stedelijke voorzieningen (zoals retailwinkels, cafés, koffiebars, restaurants, terrasjes, cultuur, enz.) en hun klanten en bezoekers leggen uiteenlopende 'claims' op dit gebied en de publieke ruimte. Vaak komt daardoor de woonfunctie onder druk, zeker waar het gaat om betaalbaar wonen. Bewoners krijgen ook te maken met mobiliteitsstromen, druk van geparkeerde auto's en (geluids)overlast.

2. STATIONSOMGEVING

Stationsomgevingen worden gekenmerkt door grote mobiliteitsstromen van (gehaaste) pendelaars en bedrijvigheid. Deze omgevingen transformeren dan ook doorheen de dag. Druk tijdens school- en pendeluren maar vaak desolaat daartussen en laat 's avonds. De anonimiteit en het desolate karakter zorgen vaak voor een onveiligheidsgevoel. Door ook voorzieningen op de buurt te richten kunnen deze stationsomgevingen ook sociale buurten vormen.

4. WERKOMGEVING IN TRANSITIE

De type-omgeving van de werkomgeving in transitie evolueert van een sterk op bedrijvigheid en industrie gerichte plek, met beperkte bewoning en voorzieningen, naar een gemengde leefomgeving. Voor ontmoetingen is er nood aan diverse publieke ruimte en ankerplekken op menselijke schaal, die in een industriezone meestal afwezig zijn. Ook 'walkability' en fietsvriendelijkheid zijn niet altijd aanwezig.

3. STEDELIJKE WOONWIJK

Een stedelijke woonwijk is vaak dichtbij het stadscentrum gelegen. Deze omgeving wordt gekenmerkt door een hoge bevolkingsdichtheid en een heterogene bevolking. Bewoners kunnen vaak rekenen op openbaar vervoer, lokale winkels, scholen en andere kleinschalige diensten in de nabijheid. De hoge woningdichtheid, (geluids)overlast, de beperkte private buitenruimtes, het tekort aan parkeerplaatsen en groen zetten het samenleven soms onder druk. De oorspronkelijke en nieuwe generatie stedelingen hebben doorgaans andere leefwerelden en netwerken, vaak zonder veel overlap.

Je hoort vaak dat er een soort kloof is met het dorp. Maar ik zie geen grote verschillen. Wel heeft het dorp nog het formaat waarmee bewoners zich kunnen identificeren.

– Karl Catteeuw (Dorpenbeleid provincie West-Vlaanderen)

5. GOEDUITGERUSTE DORPSKERN

Een goed uitgeruste dorpskern biedt een combinatie aan functies. Op de publieke ruimte liggen veel 'claims', in de eerste plaats voor verkeer en parkeren. Deze leiden tot conflicten en onderlinge hinder. Dynamische dorpskernen hebben vaak te lijden onder een sterke ontwikkelingsdruk, waardoor de menselijke schaal en ruimtelijke eigenheid verloren gaan. Het dorp, dat vroeger nog "een echt dorp" was, is veranderd en de onpersoonlijke relaties zijn, onder meer door de instroom van nieuwe bewoners, sterk toegenomen.

Goed uitgeruste dorpskern

Randstedelijke verkaveling

Laagdynamische dorpskern

Lint of woonpark

6. LAAGDYNAMISCHE DORPSKERN

Over het algemeen is in laagdynamische dorpen de dener bebouwde kern hooguit wat aangevuld met lintbebouwing langs de invalswegen of enkele verkavelingen. In sommige van deze dorpen is de dorpsidentiteit verloren gegaan door de aanleg van een verkeersas of door de ongelukkige inplanting van gebouwen van een andere schaal. De lokale bakker en slager sluiten de deuren, waardoor de nabijheid van voorzieningen niet gegarandeerd is. Het oude verenigingsleven slaagt er onvoldoende in om nieuwe, jonge leden te werven. Voor de vaak krimpende en verouderende bevolking vormt het verdwijnen van de oude sociale infrastructuur een drempel.

8. LINT OF WOONPARK

Een woonlint is een leefomgeving met verspreide bebouwing, veelal enkel met de auto ontsloten en zonder voorzieningen in de nabijheid. In bepaalde gevallen zorgen doorgaand en sluipverkeer voor overlast en verkeersonveiligheid. Ontmoetingskansen, tenzij met de naaste burens, zijn klein. Winkelen gebeurt van of naar het werk in een baanwinkel. Bij sommige bewoners leidt dit relatieve sociale isolement tot gevoelens van onveiligheid of het idee "vast te zitten".

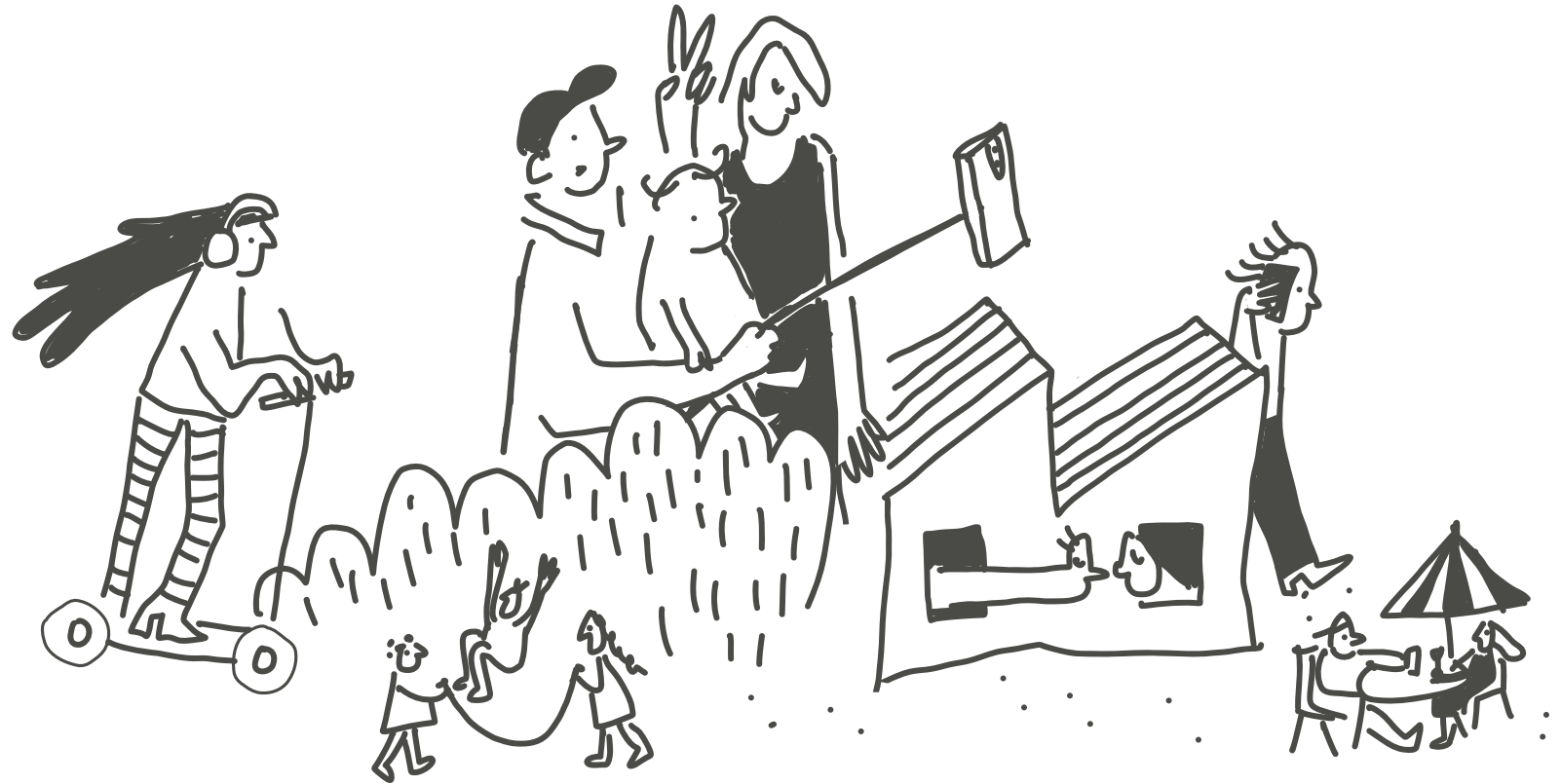
7. RANDSTEDELIJKE VERKAVELING

Een verkaveling wordt gekenmerkt door een lage bebouwendichtheid en verspreide bewoning (eigen woning op vrije kavel). Het verplaatsingsgedrag van de bewoners is vaak sterk autogericht, wat de kans op sociaal contact sterk verkleint. Ondanks het groene karakter van de verkaveling, bevindt veel van het groen zich in private tuinen. Naschoolse opvang, jeugdclubs en jeugdbewegingen zijn de plekken waar volwassenen die "taxi spelen" elkaar ontmoeten. Maar knooppunten voor ontmoeting, beweging en recreatie zijn niet in iedere buurt voorhanden.

Sociale context

Anderzijds wordt een buurt bepaald door haar bewoners en sociale cohesie. Sociale experts staan vaak het dichtst bij buurtbewoners en hun leefwereld. Die kennis vormt een belangrijke basis om buurten te doorgronden en te versterken. Door de verscheidenheid van doelgroepen en hun noden te begrijpen kunnen we betere antwoorden op maat bedenken.

We gaan daarom in op de diverse leefwerelden en leggen ook extra focus op kwetsbare groepen, zoals ouderen, kansarmen, migranten, jongeren, kinderen, alleenstaanden, enz. Voor hen kan een betere 'sociale infrastructuur of verbindingen tussen leefwerelden' immers een grote meerwaarde betekenen.

Verscheidenheid aan leefwerelden

De verscheidenheid aan leefwerelden wordt beschreven aan de hand van verschillende tegenstellingen die we in de praktijk aantreffen in buurten en die bepalend zijn voor interacties binnen die buurten.

NIEUWE BEWONERS VS. HABITUÉS

Nieuwe bewoners identificeren zich doorgaans minder met de buurt dan gevestigde bewoners (habitués). Ze kennen minder ruimtelijke routines en hebben minder sociale banden op buurtniveau.

HUURDERS VS. EIGENAARS

Huurders worden minder snel habitués dan eigenaars doordat ze doorgaans minder lang ergens wonen. Wetende dat ze minder lang ergens zullen wonen zullen ze minder snel geneigd zijn (tijd) te investeren in relaties met de buurt dan eigenaars.

UIT DE PRAKTIJK

Zeker waar het sociale leven nog kenmerken vertoont van een dorpse cultuur, vinden de leefwerelden van nieuwkomers en gevestigde bewoners soms moeilijk aansluiting op elkaar. Het thuisgevoel van habitués kan dan onder druk komen te staan. In Paradijs (Menen) en Westende-Bad bijvoorbeeld trekken leegstand en een goedkoop woonbestand veel Fransen en Franstaligen aan. Het wegvallen van vertrouwde buurtgenoten en de instroom van anderstalige nieuwkomers geeft gevestigde oudere bewoners het gevoel dat de sociale samenhang uit de buurt verdwijnt. Zij spiegelen zich aan het verleden, toen de buurt in hun ogen een wereld was van hechte lokale netwerken. Zij zien een wijk die grotendeels niet meer bestaat en schuren tegen een taalbarrière aan.

ETNISCHE EN CULTURELE MINDERHEDEN VS. DOMINANTE MEERDERHEID

De leefwerelden van etnische en culturele minderheden enten zich vaak op netwerken binnen de eigen gemeenschap, die zich veelal verder uitstrekken dan de buurt. Door taal- en culturele verschillen vinden deze gemeenschappen moeilijker aansluiting met de dominante (autochtone) meerderheid van de buurt. In superdiverse buurten vormen minderheden steeds vaker samen de meerderheid waardoor de dominantie van de autochtone groep vervaagt en ook sterkere buurtgemeenschappen van minderheden (en tussen minderheden) ontstaan. Hierdoor kunnen spanningen ontstaan.

JONG VS. OUD

Oudere personen zullen vaak meer sociale netwerken in de buurt opbouwen en meer gehecht zijn aan hun buurt, juist omdat ze meer tijd hebben. Verjonging van buurten wordt doorgaans als positief gezien omdat er meer leven in de buurt komt. Maar tegelijk nemen hierdoor ook de risico's voor spanningen toe omdat rust een belangrijke troef is voor ouderen. In buurten kunnen andere generaties nochtans veel voor elkaar betekenen. Zo kunnen ouderen bijvoorbeeld voor de kinderen van jonge gezinnen zorgen die dan weer ouderen kunnen helpen met boodschappen of hulp in digitalisering.

VROUWELIJK VS. MANNELIJK

Vrouwen gaan gemiddeld meer sociale netwerken aan met de buren en zijn meer gehecht aan hun buurt dan mannen.

”

Het idee van een buurt waar iedereen elkaar kent, klopt steeds minder. Net zoals relaties niet meer voor het leven zijn, is de woning ook niet meer voor het leven.
– Dirk Geldof (Universiteit Antwerpen)

UIT DE PRAKTIJK

De wijk het 'Eilandje' in Antwerpen staat bekend als "een hippe buurt" die zich het afgelopen decennium ontwikkelde uit de oude bedrijvige havenbuurt. Door nieuwe ontwikkelingen is de bevolking sterk gestegen. Maar doordat die ontwikkelingen te weinig hebben gefocust op gezinswoningen, wonen er vandaag weinig kinderen in de buurt. De hoge prijzen van appartementen lokken vooral expats, oudere 'villaverlaters' en investeerders. Vandaag tracht de stad extra in te zetten op (gestapeld) gezinsvriendelijk wonen om de gezinsbalans te verhogen.

GEZINNEN MET VS. ZONDER KINDEREN

Gezinnen met (jonge) kinderen zijn vaker functioneel gehecht aan de buurt, wat zich kan uiten in sterkere sociale netwerken en emotionele hechting met de wijk. Kinderen leggen namelijk gemakkelijk contacten, zeker indien de buurt het toelaat om ook in de publieke ruimte te spelen. Zo kunnen ze ook de basis vormen voor sociale relaties van hun ouders in de buurt. Anderzijds zijn jonge ouders vaak heel druk bezet wat hen minder tijd geeft om initiatieven op te zetten of te participeren in activiteiten van de buurt.

Noden van kwetsbare groepen

Kwetsbare groepen ervaren op verschillende manieren drempels die het niet altijd vanzelfsprekend maken om relaties aan te knopen buiten de kring van zorgprofessionals. De nabijheid van basisvoorzieningen maakt dat deze groepen 'zelfstandig' kunnen (blijven) leven, wonen en zich ontwikkelen. Dat noden van kwetsbare groepen vandaag vaak vergeten worden in buurtontwikkeling heeft twee belangrijke oorzaken. Enerzijds is er te weinig kennis over hun noden. Anderzijds worden hun stemmen te weinig gehoord in ontwikkelingstrajecten waardoor keuzes (ook al zijn ze goed bedoeld) vaak hun doel missen.

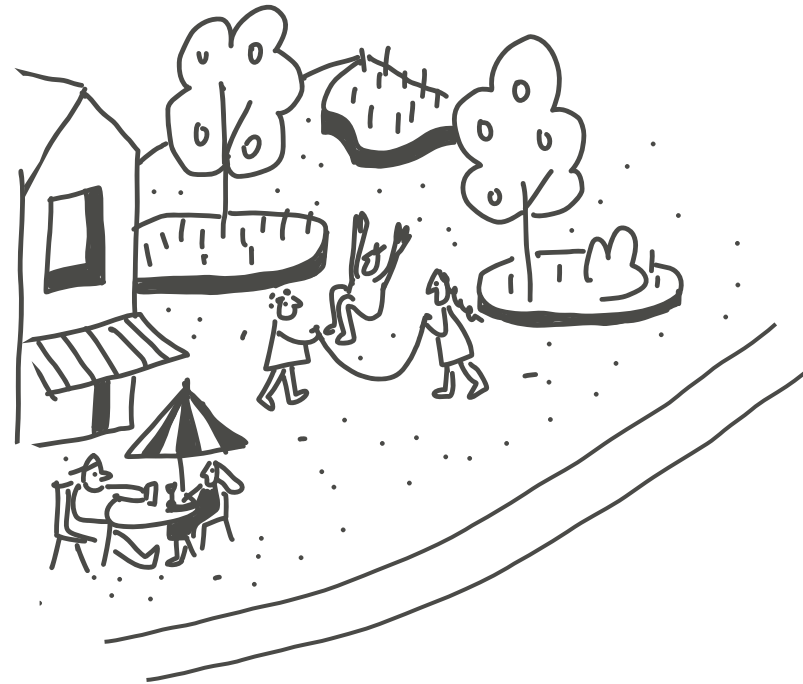

UIT DE PRAKTIJK

Met 'De Tuin' maken SAAMO, Red Star Line en de Permeke bibliotheek van Antwerpen een safe(r) space. Dit door hun binnenkoer terug te geven als publieke ruimte en vrouwen zelf die ruimte vanuit hun eigen noden en behoeften te laten ontwerpen. Het is een fysieke plek waar vrouwen elkaar in alle vertrouwen ontmoeten, waar ze programmatie uitrollen en de nieuw ontwikkelde tuin mee beheren.

VROUWEN EN MEISJES

Een gebrek aan veiligheid(gevoel) beperkt vrouwen en meisjes vandaag in hun bewegingsvrijheid. Dat publieke ruimte meer gebruikt wordt door mannen is daarbij een gekende oorzaak. Meer aandacht voor publieke (speel-) infrastructuur op maat van meisjes en vrouwen en het creëren van een veilige omgeving is daarom van belang.

KINDEREN, JONGEREN EN ADOLESCENTEN

De kwaliteit van het openbare domein en van de groenvoorzieningen zijn van groot belang voor het fysieke en mentale welzijn van jonge bewoners. Openbare speel-, rust- en ontmoetingsplekken betekenen daar een essentiële woonkwaliteit. Vandaag ontbreekt deze kwaliteit nog vaak in buurten met moeilijke en krappe woonsituaties waar deze net essentieel is.

ALLEENSTAANDEN EN ALLEENWONENDEN

Het aantal alleenstaanden en alleenwonenden in Vlaanderen neemt al decennia toe. Actieve buurtnetwerken kunnen oplossingen bieden tegen isolatie.

ALLEENSTAANDE OUDERS

Alleenstaande ouders hebben vaak moeilijkheden met het combineren van een professionele loopbaan met een gezinsleven. Een zorgzaam kader op buurtniveau, dat ondersteuning biedt bij kinderopvang en huishoudelijke kerntaken kan oplossingen bieden.

UIT DE PRAKTIJK

De adviesraad toegankelijkheid in Leuven adviseert in de jury van ontwerpwedstrijden. Zo worden ontwerpers sterker uitgedaagd om een optimale toegankelijkheid van publieke gebouwen en publieke ruimte te ontwerpen.

Het is belangrijk om altijd aandacht te blijven hebben voor de niet-georganiseerde buurtbewoners. Zeker in kansarme buurten wordt wel eens snel voorbijgegaan aan het potentieel dat aanwezig is.
– An Keppens (Arteveldehogeschool)

MENSEN MET FYSIEKE BEPERKINGEN

Mensen met fysieke beperkingen stoten vaak op verschillende barrières in de publieke en private ruimte door het gebrek aan aangepaste infrastructuur als hellingen, liften en rustplaatsen, wat hun zelfstandigheid ondermijnt.

MENTAAL KWETSBARE MENSEN

Mensen met een psychische kwetsbaarheid kunnen niet altijd voldoende participeren aan de samenleving, waardoor ze zich vaak uitgesloten en onnuttig voelen. Een geschikte woning, een zinvolle dagbesteding en een sociaal netwerk in de buurt zijn bepalende elementen voor hun welzijn.

MENSEN IN (KANS)ARMOEDE

Kansarmen vinden vaak moeilijk aansluiting bij maatschappelijke zorgstructuren. De algemene tendens van centralisering en digitalisering van ondersteunende diensten verhogen de veelheid aan drempels. Zorg op buurtniveau kan een oplossing bieden door meer zichtbare en laagdrempelige zorg en zorgverleners een plek in de wijk te geven.

DAK- EN THUISLOZEN

Inwijkelingen moeten meestal nog netwerken in de buurt opbouwen. Zeker in het geval van personen met een grillig woontraject is dit geen sinecure. Het kan tevens voor onzekerheid en onveiligheidsgevoelens zorgen bij buurtbewoners. Vele verhuisbewegingen in een wijk en een korte of gefragmenteerde verblijfsduur van sommige kwetsbare bewoners bemoeilijken de opvolging door welzijns- en zorgwerkers.

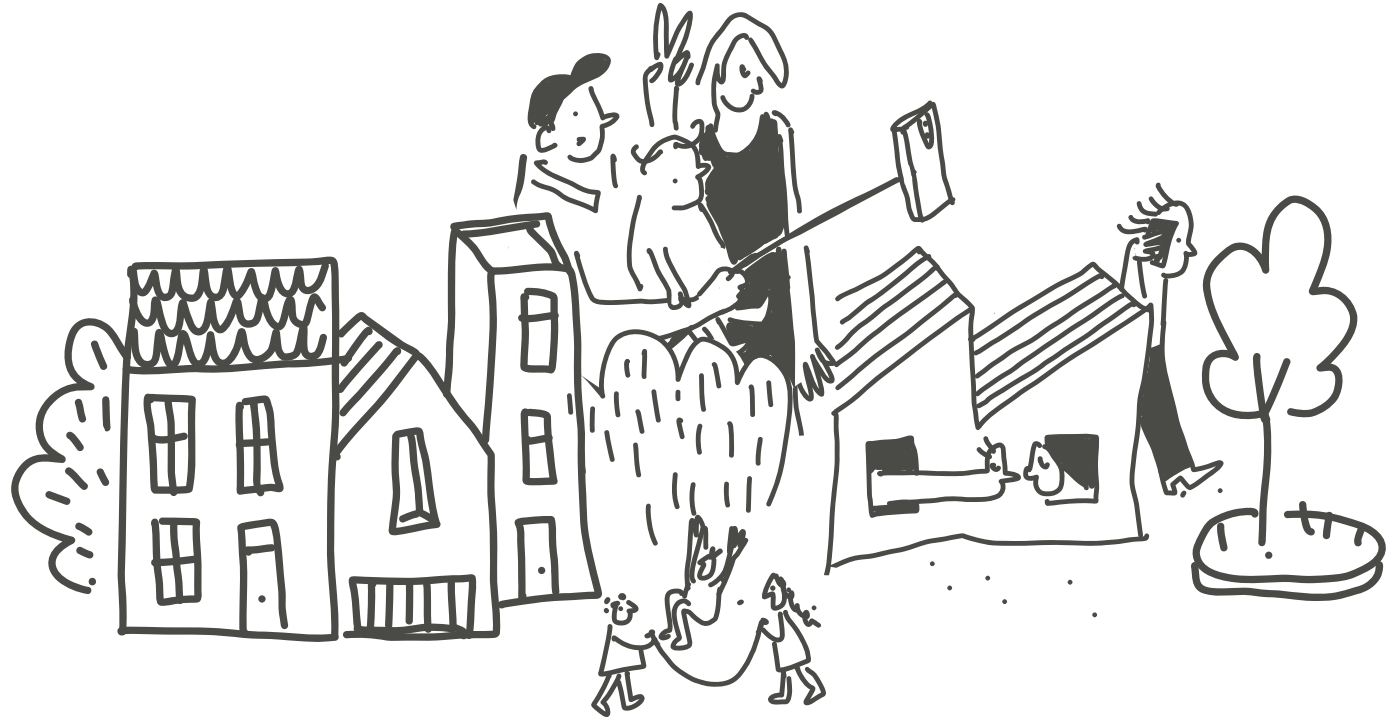
MIGRANTEN EN VLUCHTELINGEN

Migranten en vluchtelingen hebben vaak nog te veel primaire zorgen als het vinden van een woning, gezonde voeding, een job of het leren van de taal om zich open te stellen en bij te dragen aan de bredere samenleving. Niet zelden blijft hun sociale netwerk daardoor begrensd, terwijl interacties met leden van andere bevolkingsgroepen misschien kansen zouden bieden op betere woonsituaties of werkvoorwaarden.

Sociale cohesie is een concept dat het contact en de binding tussen de burens probeert te bepalen. Sociale cohesie kent als concept een oorsprong in het werk van Emile Durkheim (2012) rond organische en mechanische solidariteit. Het best valt sociale cohesie te vergelijken met een soort sociale lijm, die de burens aan elkaar en aan de buurt linkt. Het gaat dan om de aanwezigheid van sterke sociale banden, zoals frequent contact met de burens, gedeelde waarden en normen, sociale controle in de buurt en de hechting die de inwoners met hun buurt hebben. Naast deze banden veronderstelt sterke sociale cohesie ook de afwezigheid van conflict of polarisatie. Vertrouwen, wederkerigheid en hulp is belangrijk op buurtniveau. Sociale cohesie verhoogt de leefbaarheid door dergelijke gevoelens van verbondenheid en vertrouwen onder buurtbewoners te bewerkstelligen.

Forrest en Kearns (2001) geven vijf kenmerken aan als de belangrijkste indicatoren van sociale cohesie:

1. Gedeelde waarden en cultuur;
2. Sociale controle en orde;
3. Solidariteit en gelijkheid;
4. Sociaal kapitaal en netwerken;
5. Identiteit en hechting met de buurt.

Sociaal-ruimtelijke context

In de realiteit beïnvloeden ruimtelijke en sociale kenmerken elkaar steeds en zijn ze dus niet los van elkaar te zien. We spreken daarom van een meer gelaagde, sociaal-ruimtelijke context. Een buurt is immers meer dan haar fysieke omgeving: ze wordt ook vormgegeven door manieren van doen, omgangsvormen die bewoners met elkaar en hun buurt verbinden. De woning en buurt worden zo naast een fysieke, ook een sociale en mentale ruimte. Door hun (repetitieve) sociale en ruimtelijke praktijken eigenen bewoners zich de gebouwen, straten en pleinen van de buurt toe. Maar er kunnen zich daar ook veranderingen in voordoen die de sociale cohesie onder druk zetten. We gaan in op een aantal begrippen die ons in staat stellen om buurten en transitie van buurten beter te begrijpen.

Buurten in verbinding

Bewoners geven door verhalen betekenis aan plekken en vormen zo de buurt. Aan deze processen ontleen bewoners op hun beurt deels hun identiteit. Het mentale bewustzijn van een buurt, vormt een basis voor zorg en solidariteit tussen een groep mensen die in nabijheid van elkaar wonen. Zo ontstaan formele en informele netwerken die elkaar steunen.

SOCIALE COHESIE, BUURTBINDING & GROEPSGRENZEN

Door de sterk evoluerende communicatietechnologie zullen we de sociale cohesie, die als een lijm vroeger buren verbond nog moeilijk kunnen herdenken. Sociale netwerken zijn immers meer gelaagd en complex geworden. Toch blijft een territoriale binding met de buurt een feit. Mensen hebben immers behoefte aan een gevoel van collectiviteit. Daarbij bepalen mentale grenzen in de hoofden van buurtbewoners vaak eerder fictieve (groeps-)grenzen.

NETWERKEN & LEEFWERELDEN

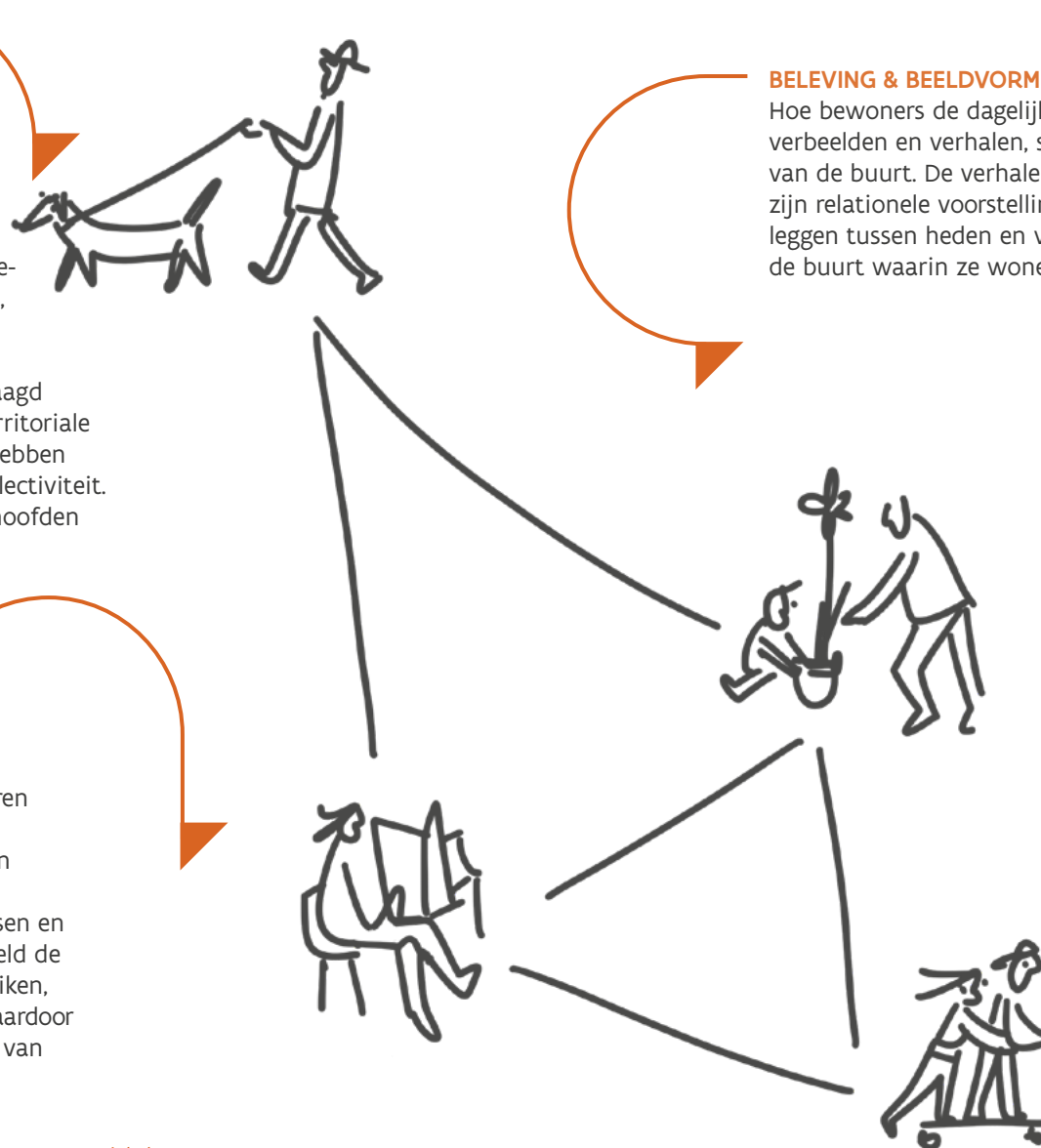
De routines van het dagelijks leven creëren zowel in sociaal als ruimtelijk opzicht verschillende leefwerelden. Sociaal gezien wordt die leefwereld gevormd door de netwerken van familie, vrienden, kennissen en collega's. Ruimtelijk gezien is de leefwereld de ruimte die mensen bijna dagelijks gebruiken, waar je in contact komt met anderen waardoor interacties en relaties ontstaan op basis van nabijheid.

BELEVING & BEELDVORMING VAN DE BUURT

Hoe bewoners de dagelijkse leefomgeving in de buurt verbeelden en verhalen, speelt een rol in hun definiëring van de buurt. De verhalen van bewoners over hun buurt zijn relationele voorstellingen waarmee ze verbindingen leggen tussen heden en verleden en tussen zichzelf en de buurt waarin ze wonen.

SOCIALE VEILIGHEID

Relaties tot anderen bepalen zowel de gevoelsmatige als effectieve veiligheid binnen buurten. In drukke stedelijke buurten vormen 'de ogen op straat' de basis voor de effectieve veiligheid terwijl in dun bevolkte (suburbane) wijken men zich eerder veilig voelt als men omringd wordt door mensen of gezichten die men kent.

Buurten in transitie

Niet alleen de individuele leefwerelden maken een voortdurende transformatie door, de collectieve leefwerelden in een buurt zijn evenmin statisch. Ook zij veranderen voortdurend.

SOCIALE MOBILITEIT

Naast zich te enten op mensen waarmee men verbondenheid voelt ('binding') is het ook van belang om overbruggende contacten te leggen met andere groepen ('bridging'). Het eerste is nodig om te overleven, het tweede om vooruit te komen. Wanneer netwerken ontstaan die voor elkaar zorgen ontstaat er meer ruimte voor zelfontplooiing en ontwikkeling. In intergenerationele en diverse wijken kunnen zo interessante netwerken ontstaan waar jong van oud leert of nieuwkomer van habitué (en omgekeerd). Dit schept kansen voor kwetsbare groepen om 'sociaal te stijgen'. Het gevaar bestaat wel dat daarmee ook 'sociaal kapitaal' uit de buurt verdwijnt.

SOCIALE MIX

Het streven naar een sociale mix kent reeds een lange traditie als sociaal planningsinstrument. Als het gaat om het versterken van gemeenschapsvorming en sociale cohesie blijkt het echter geen doeltreffend instrument. Wel kan het werken om sociale mobiliteit van kwetsbare groepen of de sociale veiligheid in wijken te versterken. Het inzetten op een sociale mix kan bovendien gentrificatie versterken.

VERHUISBEWEGINGEN & MIGRATIES

De collectieve leefwerelden in een buurt veranderen voortdurend. Met het vertrek van oude en de komst van nieuwe bewoners treden veranderingen op in het gebruik en de waardering van de woning en leefomgeving, zeker als de bevolkingssamenstelling substantieel wijzigt. Door globalisatie worden steeds meer buurten in Vlaamse steden en gemeenten ook geconfronteerd met migratie. Bij buurten met een sterke instroom van migranten spreken we van aankomstwijken. Hier vormen informele netwerken vaak een motor voor sociale mobiliteit. Korte verblijven in een wijk maken sociale betrokkenheid in het buurtleven geen evidentie.

GENTRIFICATIE

Gentrificatie van een buurt is een proces van opwaardering op sociaal, cultureel en economisch vlak door het aantrekken van kapitaalkrachtige nieuwe bewoners. Deze opwaardering gaat gepaard met een stijging van de prijzen van vastgoed en huurprijzen, waardoor andere sociale klassen van bewoners en ondernemers worden verdreven. Hoewel vernieuwing van buurten vaak wenselijk is, kunnen snelle gentrificatieprocessen buurten ook ontwrichten omdat door de verdringing van bewoners en ondernemingen bestaande buurtnetwerken verstoord worden. Toerisme en de toenemende inmenging van de financiële sector in vastgoedontwikkeling alsook de vastgoedreflex van particulieren zijn drijvende factoren achter snelle gentrificatieprocessen.

Deel 2:
praktijk

Buurtgericht werken

Nu we een beter begrip hebben van buurten gaan we in op hoe we die kennis vervolgens kunnen meenemen in de praktijk om te komen tot ingrepen die zowel een fysieke als sociale meerwaarde hebben voor buurten.

Doordat beide werkvelden vandaag vaak nog afzonderlijke domeinen vormen, is een buurtgericht aanpak geen evidentie. We zien heel wat drempels in de samenwerking tussen omgevings- en sociale experts die het werken aan sociale buurten bemoeilijken. Het inbouwen van een sociaal-ruimtelijke reflex vereist een gemeenschappelijke taal, denkkaders, gelijkwaardige prioriteiten en tools.

Een andere manier van samenwerken in de vormgeving van buurten heeft ontegensprekelijk invloed op de gemeenschap binnen buurten. Ingrepen in de ruimtelijke context hebben immers een effect op de buurt, gebruikers en beheerders ervan. Een doordacht (participatie)proces is daarom belangrijk en maakt dat meer mensen eigenaarschap gaan voelen tot een plek, er zorg voor dragen en effectief gebruik van maken. Bepaalde slimme ingrepen kunnen zo als hefboomen zorgen voor het versterken van de buurtcohesie, zeker voor de meest kwetsbaren.

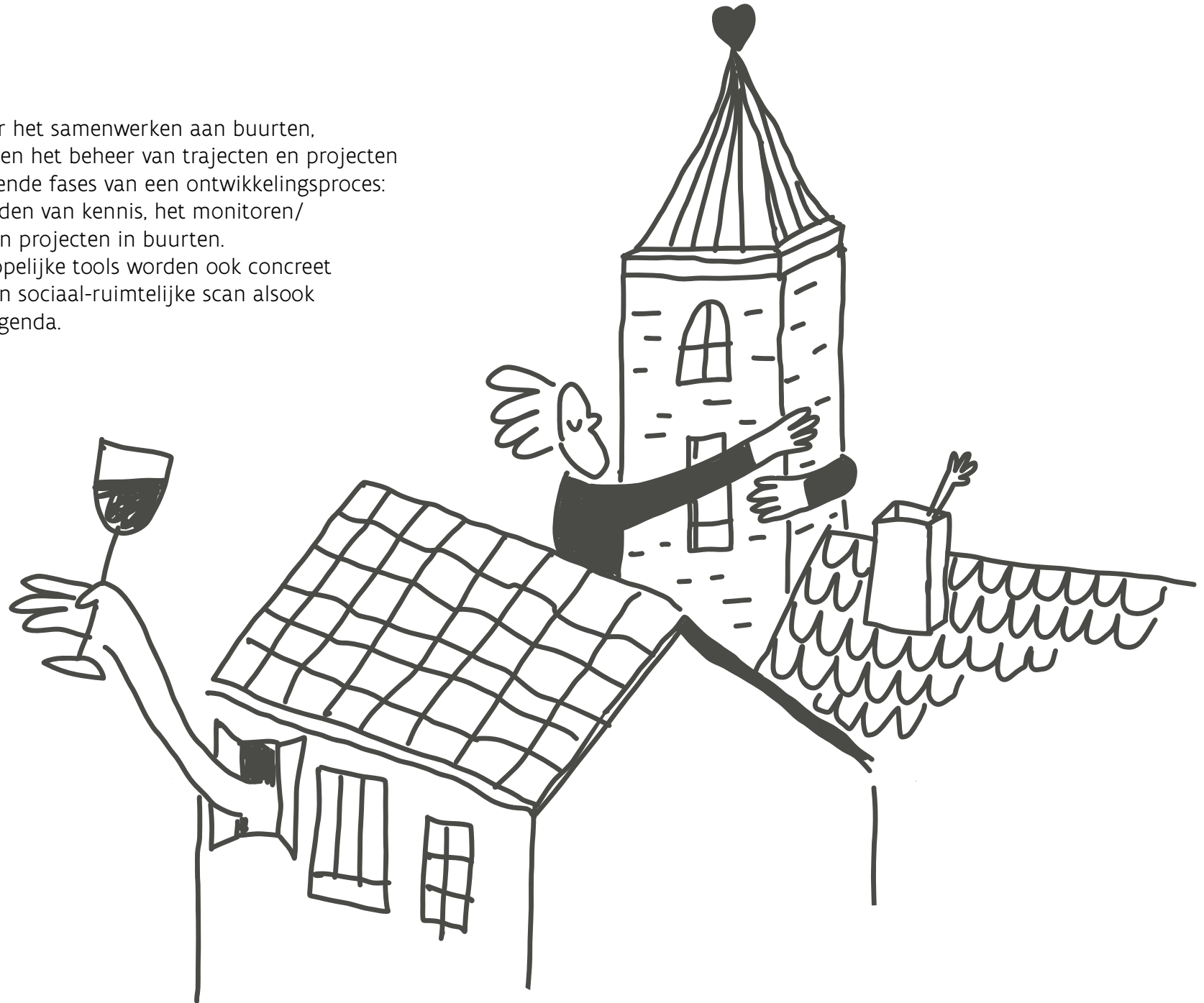

UIT DE PRAKTIJK

In de stad Antwerpen heeft men een team sociale planning opgericht die zich expliciet positioneren tussen veiligheidspartners, sociale partners, wijkwerkers, en ontwerpers of ruimtelijke planners in de stedelijke context. Een deel van het team, o.a. Maarten Loopmans, ontwikkelde ook een methodiek voor sociaal-ruimtelijke planning, wat grondig wordt toegelicht in het boek 'Plannen voor mensen' (2011).

Samenwerking

We gaan in op methodes voor het samenwerken aan buurten, bij de visievorming, realisatie en het beheer van trajecten en projecten in buurten. Dit in de verschillende fases van een ontwikkelingsproces: zowel bij het scannen/bijhouden van kennis, het monitoren/evalueren en het uitvoeren van projecten in buurten. Twee mogelijke gemeenschappelijke tools worden ook concreet uitgewerkt: het maken van een sociaal-ruimtelijke scan alsook een sociaal-ruimtelijke actieagenda.

Drempels voor samenwerking

Buurtten zijn steeds in transitie en worden almaar complexer om te begrijpen. Technische, ruimtelijke en sociale vraagstukken nemen toe. We zien vandaag heel wat drempels in de samenwerking tussen omgevings- en sociale experts (en buurtbewoners) die het werken aan sociale buurten bemoeilijken.

Drempels bij sociale experts

ONTBREKEN VAN EEN RUIMTELIJKE BLIK

Buurtwerkers, straathoekwerkers, wijkregisseurs, sociaal werkers, enz. De mensen die binnen de buurt werken, het meest 'outreaching' en het meest met bewoners, hebben de beste kennis maar hebben vaak te weinig idee over hoe ze die ruimtelijk kunnen inzetten.

Het lijkt dat we minder efficiënt werken doordat we outreachend werken en naar de mensen toegaan, maar doordat we preventief werken zijn we op lange termijn efficiënter. Maar je kan moeilijk meten wat je voorkomt. – Dorien Gryp (Thomas More, Vonk3)

LAGERE PRIORITEIT VAN SOCIALE AMBITIES

Bij het plannen en ontwerpen van publieke ruimte worden ruimtelijk-technische randvoorwaarden vaak als belangrijker en verplicht gezien dan de sociale ambities voor een plek, die eerder als "mooi meegenomen" beschouwd worden.

Drempels bij omgevingsexperts

WERKEN AAN BUURTEN STEEDS COMPLEXER

De sociale realiteit van buurten wordt steeds complexer en ook de techniciteit bij uitvoering van projecten neemt toe. Dit heeft geleid tot een sterke opdeling in sectoren en specialisaties. Dit maakt het moeilijk voor omgevingsexperts om een helikopter-view te behouden.

DIENSTEN ONDER DRUK

Zeker bij kleinere gemeenten vormt het vaak een struikelblok om deze verschillende, complexe rollen binnen een project op te vangen wegens het gebrek aan capaciteit. De omgevingsdienst bestaat vaak uit één ambtenaar, die al het werk moeilijk rond krijgt. Als die persoon uitvalt, verdwijnt vaak ook alle lokale buurtkennis mee met die persoon.

TERREINANGST

Door dat tijdsgebrek wordt een terreinbezoek al snel overgeslagen door een Google streetview-scroll. Als men dan toch ter plekke gaat, vraagt het heel wat om uit de comfortzone te treden en in gesprek te gaan met verenigingen en burgers.

GEBREK AAN LOKALE EN SOCIALE KENNIS

Omgevingsexperts beginnen zo vaak aan plannen die impact hebben op buurten zonder een goed begrip van de sociale context, verhalen en de (recente) geschiedenis van de wijk. Een gebrek aan inleving in diverse leefwerelden van buurtbewoners resulteert vaak in eenzijdige beeldvorming van noden/wensen die vertrekken vanuit de eigen ervaring.

DOORGRONDEN VAN NODEN

Doordat de basis van een plan vaak al vooraf gevormd wordt, is het moeilijk om inspraak van buurtbewoners nog te verwerken. Daarnaast is het soms moeilijk om de specifieke ruimtelijke noden naar boven te brengen, omdat diverse bewoners andere zorgen kunnen hebben, die niet aan de orde zijn binnen de mogelijkheden van het plan.

Drempels bij expertise-uitwisseling

VERSCHILLENDE VOORKENNIS EN DENKKADERS

Omgevings- en sociale experts handelen en analyseren vanuit verschillende voorkennis en verschillende denkkaders. Het is daarom niet altijd evident om inzichten over sociale gebruikspatronen, maatschappelijke en socio-economische tendensen of erg ervaringsgerichte kennis op een eenduidige, één op één manier door te vertalen naar richtlijnen voor ruimtelijk ontwerp of programma-invullingen.

SPRAAKVERWARRING EN MISCOMMUNICATIE TUSSEN SECTOREN

De sterke opdeling in disciplines leidt ook tot spraakverwarringen. Verschillende disciplines gebruiken ander jargon, maken andere interpretaties en gebruiken andere manieren van communiceren. Deze verschillende percepties vinden vaak geen goede doorvertaling naar een geïntegreerde aanpak.

VERSCHILLENDE SNELHEDEN

De opmaak van een ruimtelijk plan kan snel gaan in verhouding met het leren kennen en begrijpen van de sociale dynamieken binnen een buurt. De uitvoering van een ruimtelijk plan kan dan weer heel lang duren, en binnen die tijd kan een buurt zodanig veranderen dat de noden en potenties in de buurt in tussentijd deels verschoven zijn. Of is een (deel)project al een stille dood gestorven.

STATISCHE BUDGETTEN

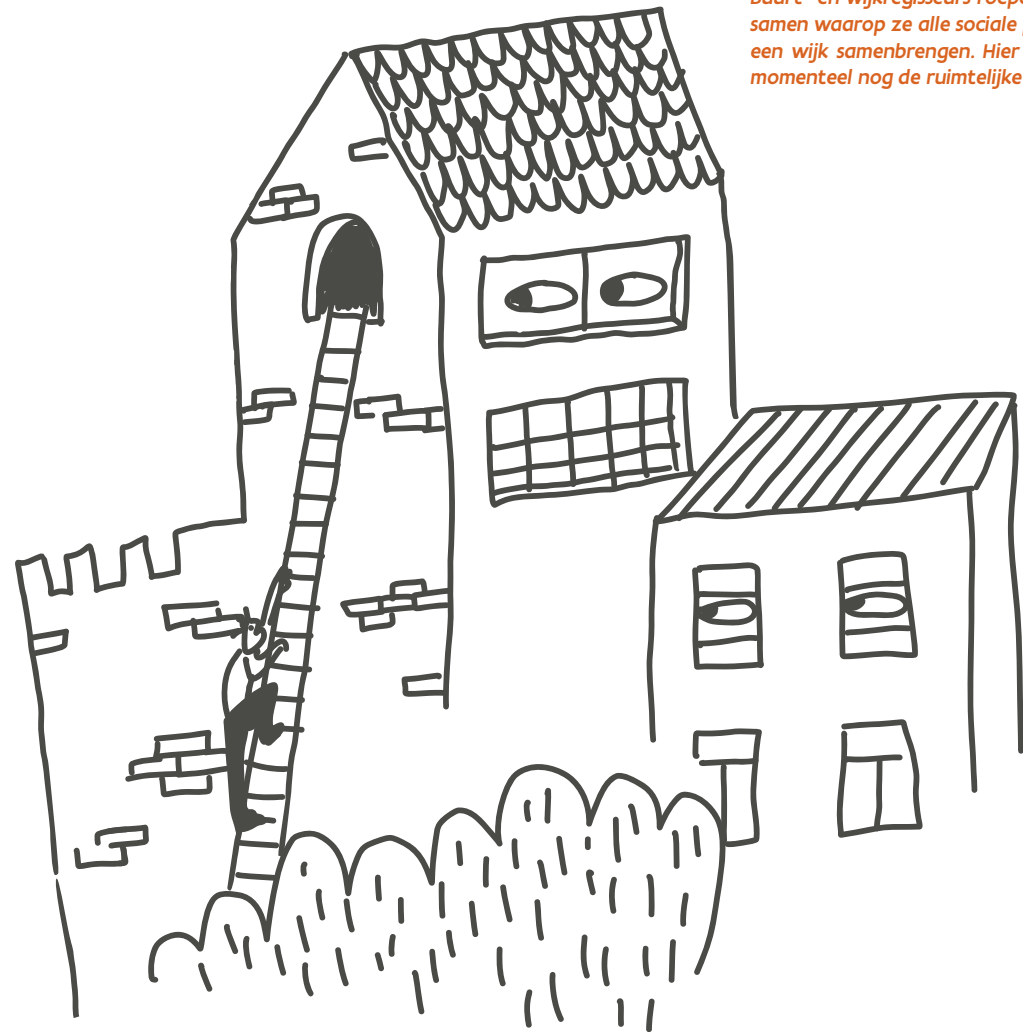
Budgetten hangen veelal vast aan een bepaald tijds kader of dienst (en dus beleidsdomein en schepen), en hierbinnen kan ook niet geschoven worden. Dit zorgt er soms voor dat bijvoorbeeld een wijkbudget niet kan ingezet worden voor de invulling van bepaalde vragen, omdat die onder andere diensten vallen, zoals jeugd.

VERSCHILLENDE PARTICIPATIETRAJECTEN

Buurtgerichte projecten voeren participatie vaak bovenop langer lopende (sociale) participatietrajecten in de wijk, bijvoorbeeld voor meerjarenplannen. Er is te weinig afstemming tussen verschillende participatieprojecten waardoor er relevante kennis verloren gaat en/of niet wordt doorgegeven. Bovendien kan zo 'participatie-moeheid' en frustratie ontstaan bij buurtbewoners.

TIP UIT DE PRAKTIJK

Buurt- en wijkregisseurs roepen wijkfora samen waarop ze alle sociale partners in een wijk samenbrengen. Hier ontbreken momenteel nog de ruimtelijke spelers.

Tools voor samenwerking

Een betere samenwerking tussen beide domeinen begint vooral bij het aanpakken van de interne organisatiestructuur en -cultuur van gemeentelijke diensten. Het vraagt om een co-creatieve aanpak in de verschillende fasen van trajecten: bij het scannen/bijhouden van kennis, het matchen van projecten, het monitoren/evalueren en het uitvoeren van projecten. Binnen sociale planning is het proces misschien wel belangrijker dan het eindresultaat.

De 'computer-says-no'-mentaliteit moet eruit als je aan sociale innovatie wil werken.
– Anton Christiaens (Gevelbank)

Organisatiestructuur en -cultuur

TRANSDISCIPLINAIRE AANPAK

Wanneer meerdere actoren betrokken zijn in een proces spreekt men van een multidisciplinaire aanpak, wanneer ze elkaar ook beïnvloeden spreken we van interdisciplinair en wanneer ze op een holistische manier samenwerken spreken we van een transdisciplinaire aanpak. M.a.w. een aanpak die sterker is dan de som van de verschillende onderdelen. Buurten als duurzame en sociale leefomgevingen ontwerpen vraagt daarom een transdisciplinaire aanpak tussen ruimtelijke en sociale disciplines. Een manier van werken die we steeds vaker zien ontstaan door de beperkingen van de sectorale benaderingen en de steeds hogere complexiteit in buurten. Een goede transdisciplinaire samenwerking start met het samen kaderen van begrippen als basis voor het definiëren van probleem- en doelstellingen.

STRUCTURELE INBEDDING VAN EEN SAMENWERKINGSCULTUUR

De cultuur en visie van samenwerken moet verweven zijn in de dagdagelijkse werking: het samenwerken van meerdere diensten moet de norm worden, over projecten heen. Het effectieve samenkomen, luisteren naar elkaar en overleggen met verschillende diensten die belang hebben bij een ruimtelijk project in een buurt, is een belangrijke sleutel voor de sociaal-ruimtelijke planning. Deze momenten moeten georganiseerd en gepland worden. Hierin is het cruciaal om elkaar binnen te laten in elkaars domein en niet te hard op de grens te staan. Deze 'verbindingsreflex' moet er zijn bij verschillende diensten (technische dienst, sociale dienst, ...), maar logischerwijs ook bij beleid en externe partners, studie bureaus, enz.

DE PIVOTERENDE AMBTENAAR

Belangrijk binnen zo'n transdisciplinair project is een trekker die de brug kan slaan tussen de verschillende diensten maar ook voor communicatie tussen gemeentebesturen en de buurt. Dit hangt natuurlijk af van de schaal en context. Zo wordt er bij kleinere gemeentes eerder iemand extern aangesteld voor de communicatie tussen omgevingsexperts en de buurtbewoners, terwijl men in een grotere gemeente of stad bijvoorbeeld een wijkregisseur heeft.

TRANSPARANTIE EN PARTICIPATIE

Cruciaal is om vanaf het begin transparant te zijn over de noden, doelstellingen en rolverdeling bij een project. Niet enkel tussen diensten en beleid maar ook naar bewoners toe. Het bevragen van inwoners kan immers verwachtingen creëren die soms niet ingelost kunnen worden of pas op lange termijn. Dit kan demotiverend werken voor inwoners, zeker bij eerdere teleurstellingen in het verleden, waardoor er nog weinig draagvlak is voor het project en/of andere trajecten in de wijk. Participatie moet dus aux sérieux genomen worden en het bestuur moet de meerwaarde inzien om het sociale aspect te betrekken. Dit impliceert dat er voldoende flexibiliteit en vrijheid moet zijn om plannen te laten groeien in de richting die de wijk nodig heeft. Tijdens en ook na de realisatie van een project moet de ruimte gelaten worden voor inspraak en aanpassingen door bewoners.

GEMEENSCHAPPELIJKE METHODES EN TOOLS

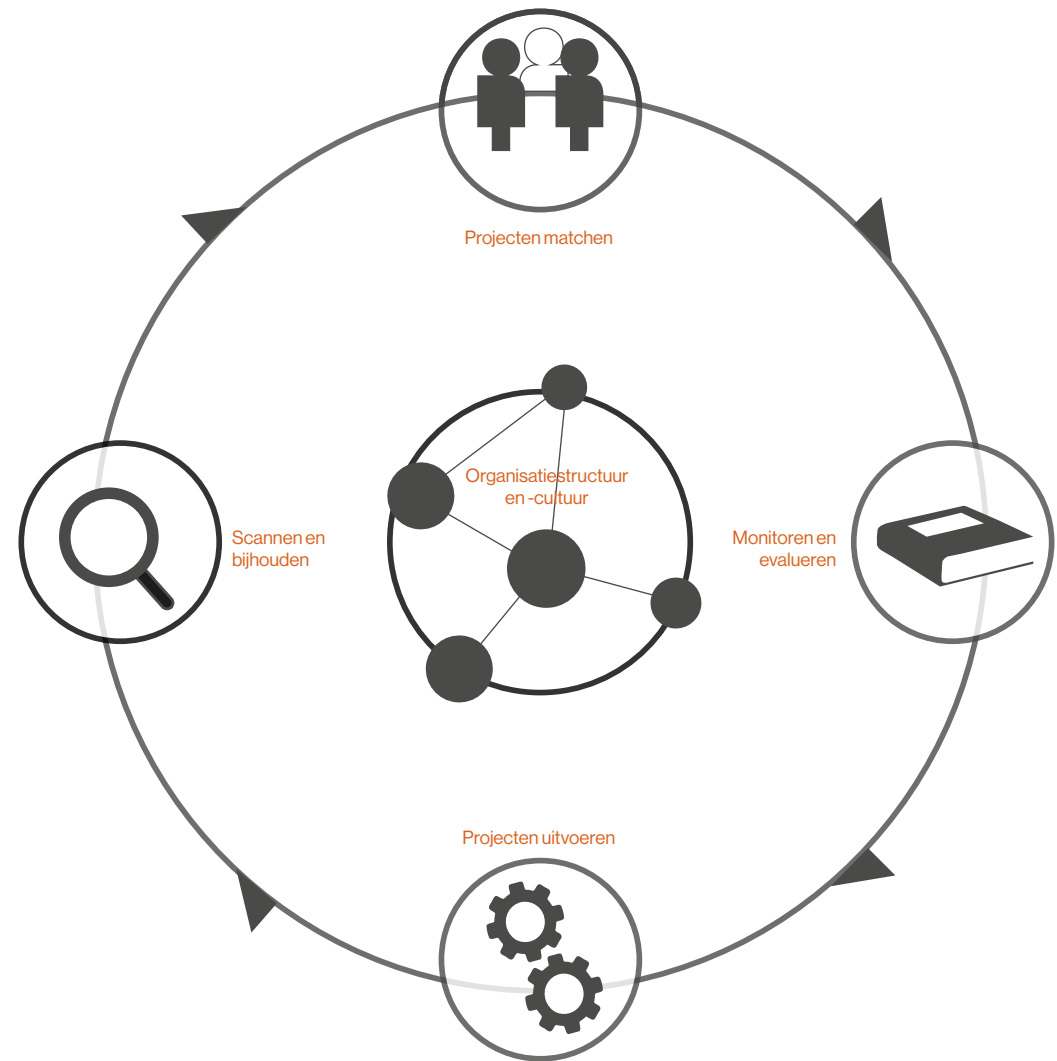
Omgevings- en sociale experts hebben elk hun eigen denkkaders en werkmethodes. Dit bemoeilijkt het vertalen van sociale tendensen of patronen naar richtlijnen voor ruimtelijk ontwerp. Betere samenwerkingen vereisen daarom gemeenschappelijke methodes en tools om een sociaal-ruimtelijke reflex in te bouwen bij beide. Twee mogelijke tools werden daarvoor concreet uitgewerkt: enerzijds voor het scannen/bijhouden van kennis en de match te maken met de juiste projecten (de sociaal-ruimtelijke scan) en anderzijds voor het monitoren/evalueren en uitvoeren van hefboomprojecten (de sociaal-ruimtelijke agenda).

Scannen en bijhouden / projecten matchen

Wie wil werken aan een sociale buurt, moet weten wat er leeft. Niet zomaar op één enkel moment, maar ook de grote tendensen. Inzichten uit de wijk kunnen heel breed gaan, van terugkerende bekommernissen van bewoners, veranderende percepties, nieuwe initiatieven, interessante sleutelfiguren tot vastgoeddynamieken en demografische veranderingen. Deze kennis moet over projecten heen worden bijgehouden en ingezet worden bij de adviesverlening of vergunningsprocedures van projecten, maar ook voor het opzetten van nieuwe projecten en nieuw beleid.

Monitoren en evalueren / projecten uitvoeren

De effecten van hefboomprojecten zijn niet direct meetbaar en al zeker niet altijd even snel zichtbaar. Sociale buurten moet je monitoren en evalueren op langere termijnen van 5 tot 10 jaar. Sociale buurten komen traag tot stand. Tegelijk moet je projecten wel continu blijven evalueren, en wanneer er gegronde aanleiding is, durven een aanpak bij te stellen. Dit vraagt flexibiliteit in budgetten, ambities, werkuren, enz. Maar al doende leert men in elke buurt.

▲ Een samenvattend schema met de verschillende fasen in een ontwikkelingsproces waarbij tools kunnen ingezet worden voor samenwerking.

Schema © Endeavour

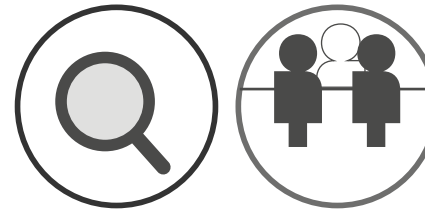
TOOL 1:

De sociaal-ruimtelijke scan

Deze tool maakt het mogelijk om **in 6 stappen** op een snelle en eenvoudige manier een buurt beter te begrijpen en de noden bloot te leggen, zodat deze vanaf het begin van een project kunnen meegenomen worden. Op die manier kan ze ook cyclisch herhaald worden en als een dynamisch document blijven groeien en veranderen, net zoals de buurt zelf.

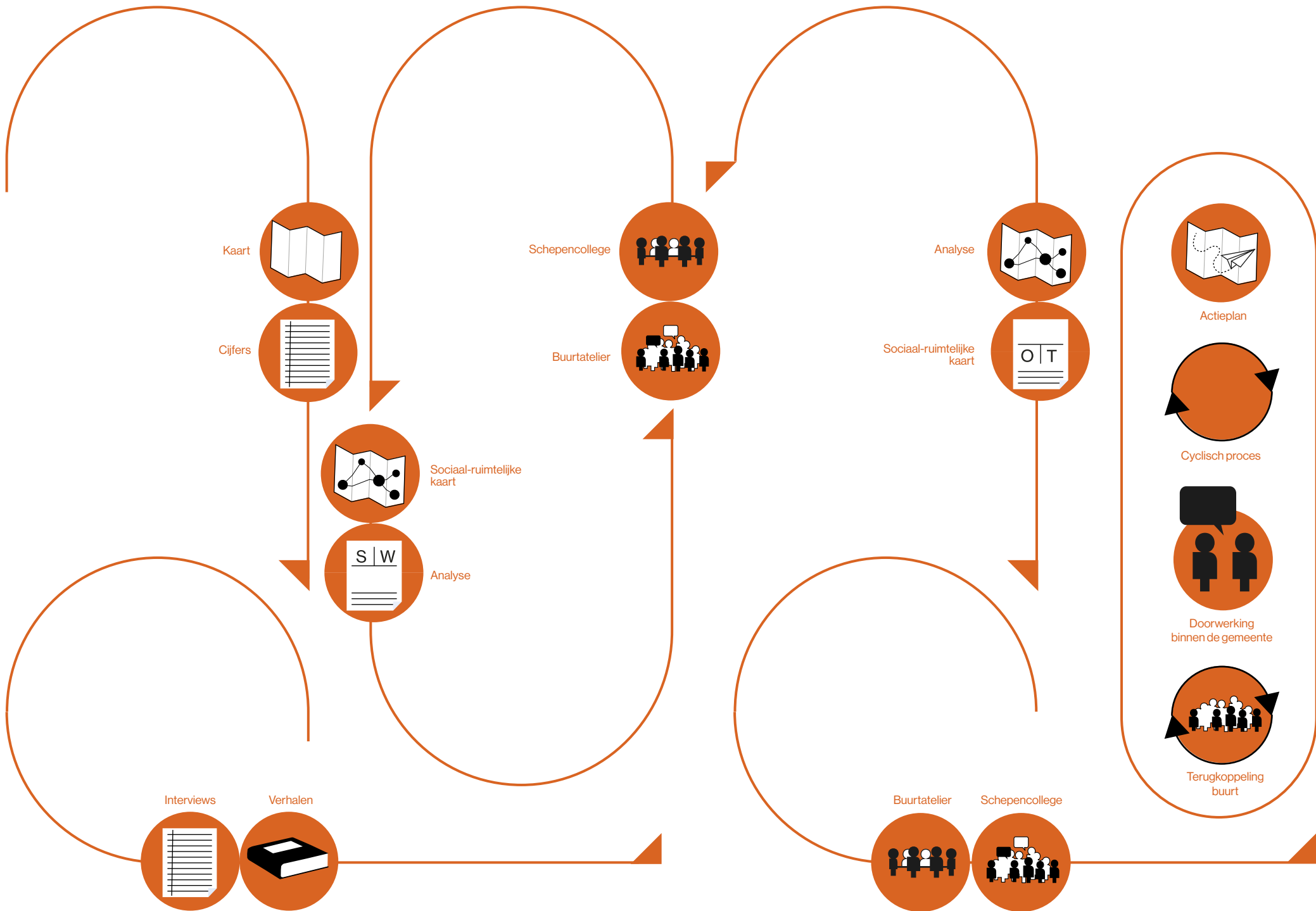
Wanneer ontwerpers en planners beginnen aan een opdracht in een buurt, maken ze meestal **een snelle ruimtelijke scan van de omgeving**. Ook sociale experts maken vaak **een gebiedsanalyse** om voeling te krijgen met de vraagstukken in een buurt. Met deze tool proberen we **beide op elkaar af te stemmen** zodat het delen van cruciale info over een buurt gemakkelijker verloopt. Een buurtscan vestigt de aandacht weer op de lokale, grijpbare schaal die de diversiteit en eigenheid van buurten, bewoners en gebruikers kan bevatten. De scan is geen allesomvattende visie voor een buurt, maar wel een **snelle geïntegreerde evaluatie van de hedendaagse context**. De scan kan om verschillende redenen gemaakt worden: om de buurt te monitoren, zicht te krijgen op huidige tendensen, proactief te werk te gaan of de basis vormen voor een sociaal actieplan. Ook is het handig omdat er aan een tastbaar document gewerkt wordt waarin info wordt bijgehouden die kan worden overgedragen aan een opvolger, aan andere diensten of aan het beleid. Het zet **vooral aan tot gesprek tussen verschillende diensten, beleid en bewoners**.

Op de volgende pagina vind je een stappenplan dat gebruikt kan worden door een buurtregisseur, omgevingsambtenaar, ontwerper, enz. Elke stap is aanklikbaar voor als je meer wil weten, en wordt telkens ook concreet toegepast op Waarbeke als voorbeeld. Niet elke stap hoeft door dezelfde persoon uitgevoerd te worden, maar het is wel van belang om de info samen te brengen en te bundelen.

Aan de slag: toegepast in Waarbeke (Geraardsbergen)

- ▼ Hoe kan ik als wijkregisseur vlot zicht krijgen op de sociale dynamieken in Waarbeke?
- ▼ Hoe kan ik bestaande projecten en initiatieven in het dorp in kaart brengen?
- ▼ Hoe hou ik mijn ervaringen en inzichten bij?
- ▼ Hoe kan ik mijn kennis verzamelen, vertalen en doorgeven aan de ruimtelijke diensten?

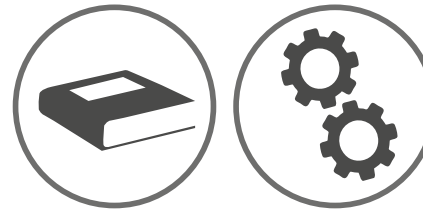

TOOL 2:

De sociaal-ruimtelijke agenda

Het is belangrijk om de samenwerking niet stop te zetten na de finalisatie van een ruimtelijk plan. Vandaag valt er vaak een 'communicatie-gat' na oplevering van bv. een masterplan, terwijl dit plan juist gemaakt zou moeten zijn uit gedragen acties. Bovendien zijn de acties vandaag vaak overwegend ruimtelijk van aard (en veelal op lange termijn), terwijl ze ook een sociale meerwaarde kunnen betekenen voor de buurt. Binnen de uitvoering en het gebruik, moet er blijvend gecommuniceerd worden tussen omgevings- en sociale experts.

Runkst is een dynamische stadswijk waar de afgelopen jaren ruimtelijk al heel wat veranderd is. Ook staan er heel wat projecten gepland in de wijk in de nabije en verdere toekomst. Om er voor te zorgen dat al deze ontwikkelingen op een duurzame manier bijdragen tot het verbeteren van de leefkwaliteit in de buurt was er nood aan een overkoepelend ruimtelijk kader. Met deze buurtontwikkelingsvisie wil de stad Hasselt ruimtelijke samenhang creëren tussen bestaande en toekomstige projecten in de wijk. De visie zet ambities voor hoe Runkst kan evolueren de komende 5, 10 en 20 jaar. De visie dient als kader voor (korte en middel/ lange termijn) projecten, voor een aantal specifieke ruimtelijke vraagstukken op hefboomplekken in de buurt en geeft oplossingsrichting voor een aantal algemene ruimtelijk-maatschappelijke uitdagingen. De dienst Ruimte voerde een intensief traject met de verschillende stadsdiensten om deze actie-agenda gezamenlijk op te maken en polste ook bij buurtbewoners naar de urgentie van bepaalde acties binnen hun buurt. Ook de dienst Wijkopbouw plant de komende jaren een Buurtopbouwtraject te doen in Runkst met een bijhorend (sociaal) wijkactieplan op korte termijn. Daarom wordt momenteel door beide diensten gewerkt aan een gezamenlijke tool om in de toekomst bij andere buurten meer afstemming te voorzien tussen beide trajecten en gezamenlijk een actieagenda op te maken. Deze tool wordt nog verder uitgewerkt. In de volgende pagina's wordt alvast ingegaan op wat mogelijke hefboomprojecten voor een buurt kunnen zijn, die zowel een fysieke als sociale meerwaarde kunnen betekenen.

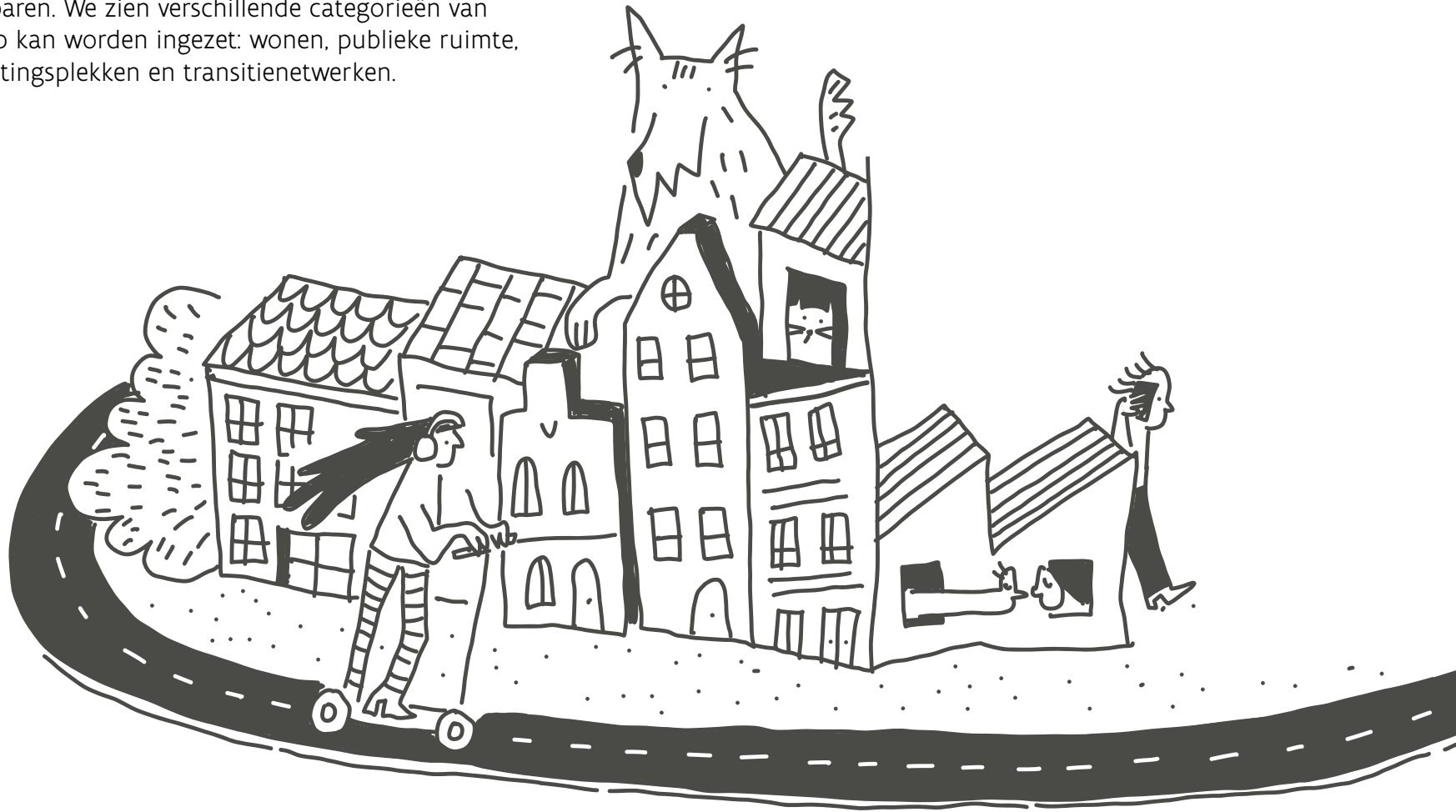
Aan de slag: toegepast in Runkst (Hasselt)

- ▶ Hoe kunnen we in Runkst hefboom-en flankerende acties waarmaken binnen de verschillende hefboomsites?
- ▶ Hoe kiezen we de juiste hefboomprojecten voor Runkst?
- ▶ Hoe kunnen we verder bouwen op bestaande buurt-initiatieven in Runkst?
- ▶ Hoe kunnen we verenigingen en burgers mee betrekken in de buurtagenda?
- ▶ Hoe evalueren en monitoren we die acties?
- ▶ Hoe zorgen we ervoor dat die over legislaturen heen worden opgevolgd en ingebed raken in de meerjaren-planning van de verschillende stadsdiensten?

Deze tool wordt verder uitgewerkt.

Hefboomprojecten

De ruimtelijke vormgeving van buurten heeft ontegensprekelijk invloed op de gemeenschap binnen buurten. Zo kunnen slimme ingrepen als hefboomen zorgen voor het versterken van de buurtcohesie, met focus op de meest kwetsbaren. We zien verschillende categorieën van hefboomprojecten waarop kan worden ingezet: wonen, publieke ruimte, voorzieningen als ontmoetingsplekken en transitienetwerken.

1. Wonen in diversiteit

Meer diverse en meer betaalbare woonvormen

Door een woningmarkt onder druk, een verouderd patrimonium en een tekort aan sociale woningbouw is het voor vele personen uit kwetsbare groepen niet vanzelfsprekend om fatsoenlijke huisvesting te vinden. Zo vinden bijvoorbeeld vele asielzoekers, mensen met een niet-westers klinkende naam en mensen zonder vast of met een laag inkomen weinig stabiliteit op de reguliere woningmarkt. Daardoor komen ze vaak terecht in ondermaatse woningen of erger, op straat. De onstabiele woonsituatie maakt het overigens moeilijk om netwerken in de buurt op te bouwen. Vele verhuisc bewegingen in een buurt en een korte of gefragmenteerde verblijfsduur van sommige kwetsbare bewoners bemoeilijken daarmee ook de opvolging door welzijns- en zorgwerkers. Dit kan bovendien voor onzekerheid en onveiligheidsgevoelens zorgen bij buurtbewoners.

Het na-oorlogse woonmodel heeft sterk gefocust op het kerngezin via suburbane ontwikkeling die vandaag een zeer groot deel van het woonpatrimonium uitmaakt. Terwijl de gezinsgrootte daalt zijn deze woningen vaak te groot en dus te duur voor de kleinere gezinnen. Tegelijk bieden nieuwe ontwikkelingen in steden en dorpskernen vandaag dan weer een te beperkt aanbod aan voornamelijk appartementen die eerder zelden gericht zijn op (grotere) gezinnen maar wel vaak te duur zijn voor kwetsbare bewoners als éénoudergezinnen of lage inkomens. Zo beantwoordt de private markt vandaag onvoldoende aan de grote diversiteit van (kwetsbare) bewoners en gezinnen binnen hun budget. Sociale woningbouw is door grote wachtlijsten in Vlaanderen toe aan een sterke inhaalbeweging. Hoewel de kwaliteit van nieuwe sociale woonontwikkelingen veelal goed is, kunnen sociale woonontwikkelingen, net als alternatieve woonvormen voor kwetsbare bewoners zich nog beter integreren op schaal van bestaande woonwijken en door andere lokale noden te integreren. Zo wordt lokale weerstand, iets waar vele nieuwe ontwikkelingen ook mee kampen, beter vermeden.

Naast sociale woningbouw is het nodig om lokaal in te zetten op de renovatie van bestaande woningen en alternatieve betaalbare woonvormen. Daarbij kan een omslag van individuele naar een collectieve benadering helpen. De Vlaming met de spreekwoordelijke baksteen in de maag kan zich engageren voor groepsrenovaties, waar aankopen, investeringen en inspanningen meer collectief georganiseerd worden in functie van betaalbaarheid, collectief leren en het versterken van sociale cohesie. Ook de woonvormen zelf kunnen inzetten op meer collectiviteit die verbindingen leggen tussen burens. We spreken zo van ontwikkelingen waarbij meer groene en functionele ruimte gedeeld wordt naast de compacte individuele gezinswoning. Zo kunnen gemeenschappen worden gevormd die voor elkaar zorgen. Wanneer ook ruimte wordt gemaakt voor kwetsbaren in collectieve woonvormen, bieden ze de kans tot voor stijging in sociale mobiliteit.

checklist inclusief wonen

- ▶ Een diversiteit aan woonvormen op goede locaties zorgen voor gevarieerde buurten waar buurtbewoners levenslang kunnen wonen
- ▶ Meer sociale woningen om wachtlijsten aan te gaan
- ▶ Beter geïntegreerde woningen voor kwetsbaren in bestaande wijken verhogen draagvlak
- ▶ Woonvormen op maat en volgens budget van kwetsbare doelgroepen
- ▶ Meer collectiviteit in woonprojecten zorgt voor verschillende doelstellingen: ruimtebesparing, budgetvriendelijke woningen en ontmoeting.
- ▶ Alternatieven als wooncoöperatieven en CLT's bieden op lange termijn kansen voor betaalbaar en budgetvriendelijk wonen

TIPS

hoe ga je aan de slag?

Maak een overzicht.

Breng de woonnoden van verschillende doelgroepen en de bestaande wooninitiatieven in de buurt in kaart. Daaruit kunnen de verschillende lacunes in het lokale woonaanbod en -beleid worden gedecteerd om mee aan de slag te gaan.

Geef een kans aan nieuwe woonmodellen en financieringsvormen

Het is nog maar een begin, maar hier en daar duiken woonmodellen op die zich beter richten op de huidige woonnoden op vlak van betaalbaarheid en specifieke noden van bepaalde doelgroepen. Zo bieden ondermeer wooncoöperaties, baugruppen en Community Land Trusts (CLT's) een alternatief. In nieuwe ontwikkelingen is het dan ook belangrijk om initiatieven die het maatschappelijk engagement voor specifieke woonnoden opnemen in buurtontwikkeling te stimuleren.

Waak over goed ontwerp en stel hoge kwaliteitseisen bij collectieve woonprojecten

Het dichter bijeen samenleven vraagt een meer kwalitatief ontwerp dat goed rekening houdt met de ongemakken van het samenwonen. Daarbij vragen factoren als privacy, kwalitatieve buitenruimte, gedeelde ruimte, onderhoud en flexibele indelingen - die verschillende gebruiken kunnen opvangen in tijd- extra aandacht.

Vele sociale woonprojecten geven een goed voorbeeld voor kwalitatieve collectieve woonvormen zoals deze sociale woonwijk Venning in Kortrijk ©Gerald Van Rafelghem

De Wasserij in Berchem: een cohousingproject dat ook een coöperatie vormt wordt ontwikkeld door Wooncoop. Alle bewoners zijn mede-eigenaar of coöperant.

Abbeyfield ontwikkelt cohousing voor senioren - beeld De Notenkraaker, Leuven

CLT Brussel - Vandenpeereboom - Arc-en-Ciel is een Community Land Trust-project (CLT). Bij CLT's kopen bewoners de woning maar niet de grond. De grond blijft eigendom van de gemeenschap. De woningen blijven voor altijd beschikbaar en betaalbaar voor mensen met een bescheiden inkomen.

Bauherrengemeinschaft ze511 is het resultaat van een Baugruppe. Baugruppen zijn collectieven van burgers gevormd met de bedoeling kwalitatieve en duurzame woningen te bouwen, zonder ontwikkelaar, zodat de kosten aanzienlijk gedrukt worden.

TIPS

hoe ga je aan de slag?

Voorzie sociale begeleiding voor wonen in diversiteit

Niet alle ongemakken van het samenwonen kunnen via goed ontwerp opgelost worden. In vele gevallen van samenwonen is het belangrijk om ook voldoende sociale begeleiding te voorzien om de verschillen te overbruggen. Het boekhoudkundig wegcijferen van zulke taken heeft vaak geleid tot verwaarlozing van (collectieve) woonvormen. Het kan hier gaan om concierges, woonbegeleiders bij sociale woonmaatschappijen, de secretaris of syndicus binnen een vereniging van mede-eigendom of communitybuilders bij grootschalige collectieve woonprojecten.

Werk aan slimme integratie van wonen voor kwetsbare groepen in buurten door goede omkadering

Vandaag botst de ontwikkeling van wonen voor kwetsbaren zoals sociale huisvesting of asielcentra vaak op lokale weerstand door maatschappelijke stigma's en de schaal van huidige projecten, die vaak als te groot wordt ervaren. Een goede omkadering bij het inplanten van een project met een geïntegreerde ruimtelijke dimensie kan daarom enerzijds de weerstand bij buurt(-bewoners) wegnemen en anderzijds ook de maatschappelijke integratie bevorderen. Door ervoor te zorgen dat naast de nood aan sociaal wonen ook andere lokale noden, zoals onderwijs, zorg of sport worden opgevangen integreren we wonen voor kwetsbaren zorgvuldig in buurttransformaties die draagvlak genieten.

Ondersteun burgerinitiatieven die kwetsbare bewoners helpen in hun woonvraag.

Overall in Vlaanderen helpen vrijwilligers kwetsbaren op de woonmarkt bij het vinden van een geschikte woning. Een taak die door de verhitte verhuurmarkt steeds moeilijker wordt. Lokale overheden kunnen deze clubs helpen door hen mee in een woonpatrimonium te helpen voorzien dat ze kunnen beheren. Zo worden mensen in kwetsbare posities op de woonmarkt sneller geholpen en kunnen ze hun leven terug op rails krijgen.

Een overzicht van initiatieven in Vlaanderen: <https://www.woninggezocht.be>

Begeleiding van een vluchteling in de zoektocht van een geschikte woning door Mondiale Werken Regio Lier © Jan Van Bosstraeten

Het sociaal woonproject Harlekijn in Oostende is een kleinschalig kwalitatief sociaal woonproject van 9 woningen dat zich goed integreert in de wijk.

Campus De National van Thomas More bevat ook studentenhuizing voor andersvalide studenten zodat zij ook een normaal studentenleven kunnen leiden. Bovendien engageren inwonende studenten zich voor minimaal 2 uur buurtwerk.

Het coöperatieve woonproject Kronenwiese in Zurich telt 10 units voor verhuur aan vluchtelingen. Deze woningen werden door een lokale vluchtelingenorganisatie ingekocht via aandelen en zijn perfect geïntegreerd in de woonomgeving.

In het cohousingproject Bijgaardhof in Gent heeft woongroep Biotope één woning voorzien als inclusie-unit waar een kwetsbaar gezin woont.

TIPS

hoe ga je aan de slag?

Zet meerwaardespeculatie in voor sociaal woonbeleid

Gentrificatieprocessen zijn niet eenvoudig te beheersen. Vandaag zijn het vooral projectontwikkelaars en particulieren die zich slim inkopen in wijken die lijken op te waarderen. Door een slim strategisch pandenbeleid kunnen lokale overheden tijdig gericht vastgoed opkopen of eigen gronden gericht inzetten in functie van (woon-)projecten voor sociaal kwetsbare groepen.

Stimuleer het zelfbouwinitiatief van de Vlaming tot een collectieve renovatiebeweging.

Heel veel wijken in Vlaanderen kennen een verouderd woonpatrimonium en staan voor grote uitdagingen. Daarbij is het niet aangewezen om ieder voor zich te denken en te werken. Gemeenschappelijke noden en kennis kunnen ingezet worden om groepsaankopen te doen, collectief aan te besteden, en kennis en kunde te delen via een collectief leertraject. Het sterk aanwezige zelfbouwinitiatief in België kan zo ook aangewend worden in een collectieve buurtrenovatie waar burens elkaar helpen doordat lokale overheden hierbij de nodige omkadering bieden.

Sint-Niklaas renoveert met hulp van RenoseeC door een collectief renovatietraject met professioneel advies, intense begeleiding, maximale collectieve aanpak.

Transformeer goed gelegen verkavelingswijken in functie van sociale buurten

In wijken met een lage densiteit en laag voorzieningenniveau die toch goed gelegen zijn loont het niet om deze woningen duurzaam te renoveren. Door goede onderhandelingspositie met initiatiefnemers of zelftransformaties te stimuleren kan een verdichting ingezet worden om maatschappelijke en lokale noden te realiseren zoals betaalbaar en aangepast wonen.

Het Departement Omgeving en het Team Vlaams Bouwmeester organiseren het traject: Verkavelingswijken in transformatie om steden en gemeenten te ondersteunen bij de transformatie van goed gelegen verkavelingswijken, met een leertraject voor ruimtelijke praktijk en beleid.

Aangepaste en zelfstandige woonvormen voor ouderen als hefboom voor een lokale bouwshift.

De Wingerd, een privaat non-profitruithuis voor mensen met dementie, bewijst dat kleinschalig wonen met voldoende autonomie wel kan. Door bewoners mee te laten koken wordt bespaard op kosten voor kookpersoneel en animatie.

Vele ouderen in Vlaanderen wonen vaak eenzaam in grote, onaangepaste woningen. Toch blijft de overstap naar een woonzorgcentrum vaak te groot. Verschillende angsten zoals een verlies van zelfstandigheid of behandeld worden als een nummer geven dan de doorslag. Het aanbod dat de private markt vandaag voorziet is te weinig overtuigend voor senioren vandaag. Kwalitatieve alternatieven kunnen ouderen beter overtuigen om de overstap te maken waardoor deze gezinswoningen vrijkomen voor jonge gezinnen.

2. Inclusieve publieke ruimte

Veilige en inclusieve publieke ruimten zorgen voor fysiek en mentaal welzijn van buurtbewoners

Publieke ruimte is wat alle buurtbewoners delen. Toch maken niet alle buurtbewoners gelijkmatig gebruik van publieke ruimte. De invulling van de (semi-)publieke ruimte bestendigt vandaag nog te vaak het dominante gebruik van bepaalde groepen en mobiliteitsmodi. Het herdenken van deze publieke ruimte vormt een kans om meer inclusief en participatief, ook op maat van kwetsbare doelgroepen na te denken over het gebruik van de publieke ruimte op buurtniveau.

Zeker in buurten met moeilijke en krappe woon-situaties is de kwaliteit van het openbare domein en van de groenvoorzieningen van groot belang voor het fysieke en mentale welzijn van de bewoners. Openbare speel-, rust- en ontmoetingsplekken betekenen daar een essentiële woonkwaliteit. Deze bieden kinderen en jongeren een mogelijkheid om te ontsnappen aan de beperkte binnenoppervlakte van een woning zonder tuin. Zij kunnen zich uitleven op een speelvoorziening of raken overtollige energie kwijt op work-out-toestellen of een basketveldje. Jongeren die al wat ouder zijn kunnen elkaar treffen in een jeugdhuis of vinden hun hangplekken. Voor senioren verlagen deze plekken de drempel om een dagelijks uitje in de buurt te ondernemen. Senioren kunnen immers indien nodig even op adem komen op een bankje in het groen. Personen met een fysieke beperking moeten zich zonder belemmeringen kunnen verplaatsen, vrij en zelfstandig. Wie zelf de regie heeft, hoeft immers niet afhankelijk te zijn van andere mensen en krijgt men meer zelfwaarde en regie over het eigen leven.

De voorwaarde dat publieke ruimte ook inclusief is, ligt - naast de inrichting ervan - ook aan in hoeverre die door kwetsbare groepen als veilig wordt ervaren. Zo zorgen levendige buurten voor een positieve dynamiek en sociale controle. Ook nette buurten, die niet lijden onder nachtlawaai of hondenpoep, zwerfvuil en sluikstort, versterken gevoelens van veiligheid. Daarom heeft ook de programmatie van de omliggende ruimten aangrenzend aan de publieke ruimte een groot belang.

Let op met het realiseren van steeds nieuwe hefboomprojecten. Er is vooral nood aan structurele ondersteuning van bestaande initiatieven, zeker bij het werken met kwetsbare groepen. – SAAMO

checklist publiek ruimte

- ▼ Groene publieke ruimte zorgt voor mentaal welbevinden
- ▼ Toegankelijke publieke ruimte is genereus voor mensen met fysieke beperkingen
- ▼ Veilige speelmogelijkheden bieden ontsnappingsmogelijkheden voor kinderen
- ▼ Ontspannings- en recreatiemogelijkheden beantwoorden aan de specifieke noden van de verschillende leefwerelden in de buurt
- ▼ Ontmoetings- en speelplekken zijn ook op maat van groepen die niet de typische dominante gebruikers vormen zoals meisjes
- ▼ Het programma dat de publieke ruimte begrenst laadt de publieke ruimte op en heeft de potentie om de levendigheid en het gevoel van veiligheid te vergroten
- ▼ Publieke ruimte is gemakkelijk te onderhouden om netheid te bevorderen in functie van een veilige perceptie

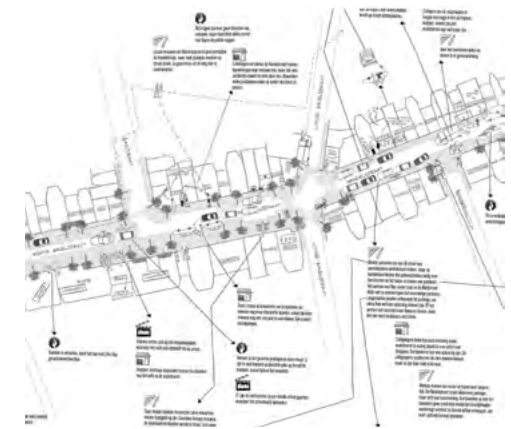
TIPS

hoe ga je aan de slag?

Maak een overzicht.

Organiseer veldwerk en neem er voldoende tijd voor. Zo leer je de noden van de verschillende leefwerelden in de buurt kennen. Wees daarbij enerzijds zichtbaar en aanspreekbaar maar tracht daarnaast - al dan niet via tussenpersonen - ook toe te stappen naar doelgroepen die moeilijker te bereiken zijn. Daarnaast is het belangrijk om ook bepaalde fenomenen die zich afspelen goed te begrijpen. Zo kan bepaald gedrag als onveilig, 'irriterend' of overlast worden beschouwd maar kan het een noodzakelijk gebruik betekenen voor een andere gebruiker van de publieke ruimte.

Voor het onderzoek 'Ruimtelijke Veiligheid' in Antwerpen werden verschillende plekken die als 'onveilig' worden gepercipieerd onderzocht door middel van veldwerk, interviews en groeps-gesprekken. Zo werden de verschillende leefwerelden van de gebruikers in kaart gebracht.

Vind een balans tussen de noden in de wijk en de belangen van directe aangrenzende buurtbewoners via participatie

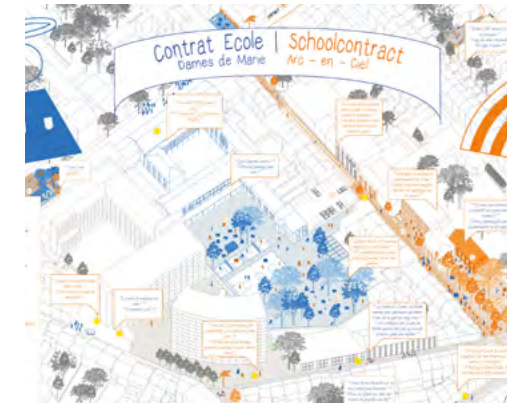
Er zit vaak een spanning tussen noden in de buurt en de bewoners in de directe omgeving. Invullingen die lawaai of overlast genereren kunnen, ook al zijn ze noodzakelijk, op weerstand stuiten bij directe buurtbewoners. Participatie via een constructieve dialoog kan daarbij helpen om een goede balans te vinden tussen belangen polarisering vermijden. Proefopstellingen kunnen hier ook helpen om sceptische burens te overtuigen.

Speelruimte, hoe noodzakelijk ook, wordt door buurtbewoners met nood aan rust nog vaak als overlast beschouwd. Een participatieproces kan bezorgdheden van beide partijen meenemen in het ontwerp om tot oplossingen op maat te komen.

Maak semi-publieke ruimte klaar voor publiek gebruik op plaatsen met een tekort aan publieke ruimte

Scholen en andere semi-publieke instellingen vormen kansen om publieke ruimte te vergroten met publiek gebruikte ruimte. Door steun te bieden om hun omgeving aangenamer en veiliger te maken (een kwalitatieve en veilige omheining van de school, groene ruimten, beveiliging, enz.) kunnen in ruil verenigingen en buurtbewoners buiten de schooluren meegenieten van de schoolinfrastructuur.

De schoolcontracten in Brussel openen speelplaatsen en andere infrastructuur naar de buurt.

TIPS

hoe ga je aan de slag?

Stuur programmatie rond belangrijke publieke ruimte en laat dit niet enkel aan privaat initiatief over.

De gevels die de publieke ruimte begrenzen bepalen mee het gebruik ervan, de passage erlangs en de sociale controle. Door slim te programmeren kunnen we mee de levendigheid in het gebruik van publieke ruimte bepalen. Plekken die 's avonds snel als onveilig worden gepercipieerd kunnen een (levendig) avondprogramma gebruiken dat ogen op de straat genereert. Daarnaast is het vermijden van leegstand belangrijk.

Een nieuwe ontwikkeling aan het stationsplein van Sint-Niklaas begrenst de publieke ruimte. De typologie van de ruimte is niet aantrekkelijk voor vele programma's waardoor er veel leegstand is. Andere programma's die wel gedijen zoals interimkantoren sluiten hun deuren om 18u. Hierdoor voelt de publieke ruimte 's avonds onveilig en desolaat aan.

Evalueer en stuur bij indien nodig

Publieke ruimte wordt maar gemiddeld om de 30 jaar heraanlegd. Ondertussen veranderen noden in de buurt en verandert de maatschappij. Kleine aanpassingen in dialoog met buurtbewoners kunnen dan toch een verschil maken.

Organiseer tijdelijke installaties die de potentie van de publieke ruimte tonen.

Vooraf aan een definitieve herinrichting kunnen testinvullingen het programma testen. Zo krijg je de kans om samen met buurtbewoners keuzes te evalueren en te optimaliseren. Ook kan je de transitie van ruimte voor mobiliteit en parkeren naar leefbare ruimte van de buurt geleidelijk aanpakken en er draagvlak voor creëren. Zo vermijd je polarisatie in de buurt.

Bewoners werken aan een proefopstelling, een test voor de permanente inrichting voor de leefstraat in de lange Ridderstraat in Antwerpen. foto ©Stad Antwerpen.

Test medebeheer van publieke ruimte en coalities met burgers

Publiek groen in de buurt dat beheerd wordt door buurtbewoners kan enerzijds de werklast van de groendienst verlichten maar anderzijds ook de betrokkenheid in de buurt verhogen. Het kan hierbij gaan over stadslandbouwprojecten tot het onderhouden van boomspiegels. Daarnaast kunnen burgers ook partners vormen voor het vergroenen en ontharden van hun straat.

Parckfarm, een microstadslandbouwproject in het Tour & Taxi park in Brussel. Een vzw staat in voor het beheer van de boerderij in de publieke ruimte. foto ©De Grote Verbouwing

MEER REFERENTIES

De Bouwdoos

De Bouwdoos schenkt een 5-tal dorspleinen in de Vlaamse Ardennen tijdelijk een nieuw jasje, en tovert ze om tot een groene, bruisende en gezonde plek. Met dit project maakt Solva van verharde, onderbenutte pleinen opnieuw het kloppende hart van de buurt. Het groene karakter van de Vlaamse Ardennen wordt tot leven gebracht in de dorpskern en creëert een ontmoetingsplek voor jong en oud. Samen met enthousiaste inwoners wordt vooraf gezocht naar het juiste medicijn voor hun dorpsplein.

Gedeelde (SEMI-)publieke ruimte open speelplaats, Destelbergen

Scouts Haegepoorters gaf op vraag van de school Pius X feedback over het plan om de speelweide van de parochie om te vormen tot een uitdagende speelplek. Het plein was vroeger een grote vlakke zonder al te veel begroeiing en de scouts maakten er al jaren alleen gebruik van. Nu zouden ze de plek delen met de school. De scouts waren bang dat er in de nieuwe vorm geen plaats meer zou zijn voor pleinspelen en zagen de grote verandering niet meteen zitten. Ook het bos en de kampvuurkring waren elementen die ze wilden behouden. Na dialoog werd het eerste ontwerp aangepast en een deel van de open ruimte behouden, aangevuld met beplanting en uitdagende spel- en leeromgevingen aan de zijanten van het terrein. Zo wordt het een interessante plek voor de scouts, de school, de ouderen van de parochiewerking en de kinderen van de buurt.

Leefstraten, Wevelgem

Een Leefstraat is een (deel van de) straat die tijdelijk autoluw of autoloos gemaakt wordt en een nieuwe invulling krijgt. Buurtbewoners richten deze plek op een creatieve en leefbare manier in. Zo ontstaat meer ruimte voor ontmoeting, ontspanning en spelen.

Beweegtuinen voor ouderen

In Nederland zijn ze al ingeburgerd. Een beweegtuin stimuleert senioren om regelmatig, op ongedwongen manier en met plezier te bewegen. Tegelijkertijd laten oefeningen zich direct vertalen naar het beter functioneren in het dagelijks leven. Het over een loophelling wandelen verbetert bijvoorbeeld de balans, versoepelt de enkelgewrichten, versterkt de beenspieren en brengt daarmee het valrisico in het dagelijks leven omlaag. Ouderen voelen zich zo zelfverzekerder in hun algemeen dagelijks handelen.

3. Voorzieningen als ontmoetingsplekken

Toegankelijke basisvoorzieningen bevorderen de zelfstandigheid en sociale cohesie

Voorzieningen vormen ideale ontmoetingsplekken. De nabijheid van deze (basis)voorzieningen is een sterke troef voor de veerkracht van lokale gemeenschappen. Buurtwinkels, scholen, een kinderopvang of een bibliotheek komen niet alleen de sociale cohesie ten goede als ontmoetingsplekken. De nabijheid van dergelijke voorzieningen maakt dat bepaalde doelgroepen “zelfstandig” kunnen (blijven) wonen: senioren die minder mobiel worden, of mensen met een (fysieke) beperking. Voor één-ouder-gezinnen biedt een lokaal zorgzaam kader kansen om een professionele loopbaan beter te combineren met een gezinsleven. Voorzieningen moeten daarvoor uiteraard toegankelijk zijn, zeker ook voor kansarmen. De algemene tendens van centralisering en digitalisering van ondersteunende diensten vormen daarin eerder een bedreiging door de veelheid aan drempels (afstand, taal, psychologisch, enz.) te verhogen voor kwetsbare wijkbewoners. Er is eerder nood aan alternatieven die zorg dichterbij de bewoners brengen. Dit kan door meer zichtbare en laagdrempelige zorgverleners een plek in de wijk te geven. Zo wordt het zorgaanbod overzichtelijker. Buurten beschikken dus best over een grote diversiteit aan basisvoorzieningen en ontmoetingsplekken in relatie tot de diversiteit van haar bewoners. Het kan daarbij gaan om (semi-)publieke ruimte maar ook, sportinfrastructuur, leer- en werkplekken, moestuinen, enz. Ook commerciële ruimten als fitness of een kapperszaak kunnen belangrijke ontmoetingsplekken vormen. Deze plekken kunnen zowel publiek zijn als meer informeel, gericht op bepaalde doelgroepen. Zo worden zowel kansen benut om verschillen tussen leefwerelden te overbruggen als de mogelijkheid aangegrepen voor bepaalde (kwetsbare) groepen om zich te ontplooien. Belangrijk blijft dat een buurt voldoende ontmoetingsplekken genereert die niet enkel op consumptie gericht zijn en zo ook breed toegankelijk blijven. Open huizen en/of derde plekken brengen verschillende voorzieningen samen tot toegankelijke ontmoetingsplekken. Op die manier genereren ze een verblijfsplek waar je voor verschillende zaken terecht kan zoals cultuur, informatie, recreatie en ontmoeten. Het vormen van publieke hangplekken of leefruimten.

checklist basisvoorzieningen en ontmoetingsplekken

- ▼ Laagdrempelige en nabije basisvoorzieningen bevorderen de zelfstandigheid van buurtbewoners
- ▼ Door het programmeren van functies, werkingen en events gericht op kwetsbare groepen worden ontmoetingsplekken meer laagdrempelig
- ▼ Niet consumptie-gerichte ontmoetingsplekken bevorderen de toegang voor kwetsbare groepen
- ▼ Menselijke aanwezigheid en aanspreekbaarheid is van groot belang
- ▼ Een grote diversiteit aan basisvoorzieningen en ontmoetingsplekken op goed bereikbare plekken biedt iedereen mogelijkheden
- ▼ Verschillende basisvoorzieningen clusteren tot toegankelijke ontmoetingsplekken kan diversiteit overbruggen in de vorm van een derde plek of een open huis
- ▼ Informele ontmoetingsplekken voor (kwetsbare) groepen bieden kansen tot ontplooiing

TIPS

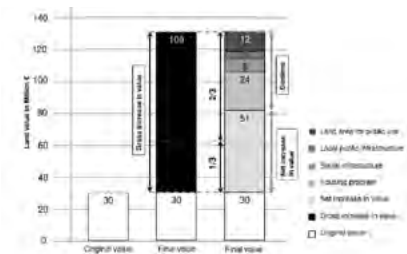
hoe ga je aan de slag?

Maak een overzicht

Analyseer de noden aan ontmoeting en voorzieningen van de buurt, de lacunes in basisvoorzieningen en breng de bestaande initiatieven en voorzieningen in de buurt in kaart.

Zet nieuwe ontwikkelingen in, in functie van sociale noden

Nieuwe ontwikkelingen bieden kansen om programma te realiseren dat aan de noden van de buurt beantwoordt. Gemeenten kunnen voorwaarden opleggen voor het realiseren van sociale programma's in nieuwe ontwikkelingen. Op goed gelegen plekken waar het vaak gepermitterd is om met hogere dichtheid te ontwikkelen (dan de bestaande voorschriften toelaten) is een goede onderhandelingspositie van belang om de juiste basisvoorzieningen te onderhandelen op bereikbare plaatsen.

Die Sozialgerechte Bodennutzung (SoBoN) of 'Social rechtvaardig grondgebruik' is een belangrijk instrument in de woningbouw in München. Het wordt toegepast op ontwikkelingsplannen en biedt een mogelijkheid om te onderhandelen met projectontwikkelaars om publieke lasten in de vorm van sociaal programma op te leggen wanneer er baten ontstaan in de vorm van meer ontwikkelingsrechten.

Voorzie ruimte voor experiment in onderbenut of onbenut patrimonium

Leegstaande gebouwen vormen een ideale plek voor sociaal-maatschappelijk experiment. Een probleem in de wijk wordt zo een opportuniteit voor buurtvorming. Een tijdelijke invulling kan zo een test zijn om te kijken of iets al dan niet werkt.

Hal 5 in Leuven is een zelfbedruipende tijdelijke herbestemming van een beschermde industriële spoorweghal die ruimte biedt voor experiment en een duidelijke meerwaarde creëert voor zowel plek, buurt als stad.

Kerken bieden unieke opportuniteiten om centra van buurten te herdenken

Kerken vormen centrale plekken die we in vele Vlaamse buurten aantreffen maar steeds meer in onbruik zijn geraakt voor hun religieuze activiteiten. Op respectvolle manieren bieden ze toch kansen om verschillende noden van de buurt te vervullen in functie van ontmoeting tot spiritualiteit.

In de Sint-Amanskerk in Roeselare werd het kerkgebouw ingezet voor de Lokaal markt, een wekelijkse, overdekte versmarkt met bar en kinderhoek.

TIPS

hoe ga je aan de slag?

Stel voorwaarden aan inclusie

Bepaalde gebruiken zoals (overmatig) alcoholgebruik kunnen ervoor zorgen dat bepaalde groepen zich niet op hun gemak voelen op één plek. Door voorwaarden te stellen aan geboden steun kan je ervoor zorgen dat ontmoetingsplekken inclusief en breed toegankelijk worden.

Koppel verschillende voorzieningen en maak er dynamische laagdrempelige ontmoetingsplekken van.

Sommige programma's staan samen sterker. Bekijk welke programma's complementair zijn en maak er dynamische plekken van die laagdrempelig zijn. Deze open plekken die (basis)voorzieningen aanbieden kunnen tot kennismaking leiden met anderen of met culturele activiteiten en culturele infrastructuur. Deze ontmoetingsplekken worden ook wel derde plekken of open huizen genoemd.

In het huidige cultuurcentrum de Kruierie in Balen wordt aan een derde plek gebouwd met een veelheid aan programma's zoals de bibliotheek, de kunstacademie, het Huis van het Kind en vergaderruimtes voor lokale verenigingen.

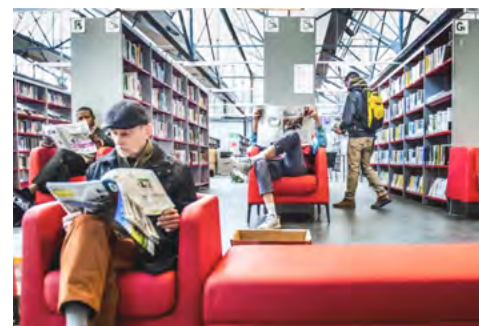
Olijfboom Gent is een doorgeefwinkel en ontmoetingsplek voor de hele buurt maar vooral voor vluchtelingen uit Gent en omstreken. Er staat altijd iemand klaar voor een gezellige babbel en een kop koffie. Nieuwkomers en kwetsbare Gentenaars krijgen materiële hulp, zoals kledij, huisraad en verzorgingspullen.

Voorzie sociale begeleiding

Bepaalde programma's ontstaan niet zomaar en hebben professionele omkadering nodig om opgestart te geraken zoals communitybuilders en-managers.

In Refugio in Berlijn waar migranten samenwonen met Berlijners en verschillende programma's samenkomen zorgt een community-manager voor verschillende activiteiten die een hechte gemeenschap creëren.

De Permeke bibliotheek in Antwerpen is veel meer dan een bib. Naast vele (laagdrempelige) culturele events vormt het ook een open huis voor vele buurtbewoners. De vele vluchtelingen en migranten in de wijk vinden hier een warme plek met internet om te studeren, zich verder te ontwikkelen en organiseren.

4. Laagdrempelige buurttransitienetwerken

Kwetsbare doelgroepen betrekken in duurzame transitie op buurtniveau vormen een winwin voor solidariteit, sociale cohesie en duurzaamheid.

Voor kwetsbare personen in de buurt is het vaak moeilijk om aansluiting te vinden bij netwerken in hun buurt. Senioren zien, eenmaal gepensioneerd, vaak de reikwijdte van hun netwerk krimpen. Voor personen met fysieke beperkingen of mentaal kwetsbare personen is het niet altijd vanzelfsprekend om sociale relaties aan te knopen buiten de kring van zorgprofessionals of mantelzorgers. Taalbarrières en verschillen in levenswijze en cultuur kunnen voor vluchtelingen en migranten het contact met buurtbewoners bemoeilijken. Het inclusief en solidair maken van bestaande buurttransitienetwerken of het opstarten van nieuwe solidaire transitienetwerken biedt hiertoe kansen voor aansluiting met de buurt. De omslag naar duurzame klimaatbuurten is een proces dat sterk van onderuit op buurtniveau kan starten. Buurttransitienetwerken focussen op verschillende aspecten van duurzaamheid, zoals klimaatadaptatie, energie, voedsel, mobiliteit en circulariteit. Zo werken buurtinitiatieven bijvoorbeeld aan een klimaatadaptieve omgevingen door het ontharden en vergroenen van hun directe omgeving, starten ze projecten op met lokale zonne-energie, voorzien ze via korte ketens gezond en betaalbaar voedsel, starten ze coöperatieve buurtwinkels, auto-delen of repaircafés.

Daarnaast bestaan ook vaak solidaire netwerken die niet in de eerste plaats gericht zijn op duurzaamheid maar wel in het ondersteunen en helpen van kwetsbare groepen via voedselbedelingen, zoeken naar geschikte woningen, of het ondersteunen via jobbegeleidingen. De integratie van beide doelen: duurzaamheid en solidariteit, kan een grote meerwaarde betekenen voor buurten en hun kwetsbare bewoners door de toegang tot meer kwalitatief voedsel, en goedkoper voedsel, onderhoud van toestellen of toegang tot mobiliteit. Daarnaast dragen deze netwerken ook bij aan een sterkere en meer samenhangende gemeenschap en verminderen ze de sociale uitsluiting van kwetsbare bewoners.

checklist buurttransitienetwerken

- ▼ Klimaatadaptatie: onthardings- en vergroeningsprojecten en collectieve wateropvangsystemen en -berging
- ▼ Energie: collectieve of coöperatieve energieopwekking
- ▼ Voedsel: korte ketennetwerken, gemeenschapskeukens, samentuinen
- ▼ Deelmobiliteit: kinderfietsen, deelwagens, enz.
- ▼ Buurteconomie: lokale munten, coöperatieve winkels, enz.
- ▼ Circulariteit en duurzaam bouwen: Materialen-en werktuigenbib, repaircafés, rommelmarkten, groepsaankopen en groepsrenovatieprojecten.

TIPS

hoe ga je aan de slag?

Koppel duurzaamheidsinitiatieven aan sociale partners en visa versa

Koppel bestaande transitienetwerken of initiatiefnemers aan sociale partners die kwetsbare doelgroepen op verschillende manieren kunnen betrekken als gebruiker, inschakelen als vrijwilligers, of via werkbegeleidingstrajecten. Anderzijds kunnen bestaande solidaire netwerken steun gebruiken om in te zetten op een duurzame transitie naar lokaal en gezond voedsel, duurzame energie, deelmobiliteit, hergebruik en vergroening.

Maak een overzicht

Onderzoek wat er leeft in de buurt, welke bestaande netwerken, initiatiefnemers en sociale organisaties reeds aanwezig zijn in de wijk. Breng ze in kaart.

Leg sociale voorwaarden op voor steun

Ondersteun bestaande netwerken of initiatiefnemers financieel in ruil voor voorwaarden die inclusie bevorderen. Deze steun kan ook ruimte bieden betekenen. Buurtnetwerken hebben vaak ruimte nodig om zichzelf te organiseren en te werken. Je kan hen helpen bij het vinden van (tijdelijke) ruimte.

Inspirerende voorbeelden: voedsel

De kompaan plukt, bakt en kookt. De Kompaan verbindt buurtbewoners in Borgerhout rond het thema voedsel. In een oude bakkerij worden voedseloverschotten verwerkt en aangeboden aan de buurt tegen vrije bijdragen zodat ook kwetsbare buurtbewoners betaalbaar en gezond kunnen eten. In de Samentuin beheren buurtbewoners samen een leegstaand perceel ifv stadslandbouw.

foto © mgb, Het Laatste Nieuws
Vasse Kweek is een vereniging in Kruibeke die personen met een beperking begeleidt in de sociale moestuin, om zo bij te dragen tot meer levenskwaliteit en om ze dichterbij de natuur te brengen. Iedereen kan er op zijn eigen tempo en mogelijkheden meewerken aan een moestuin die het goede leven evenaart. Samen werken en zorgen, zaaien en oogsten én eigen producten verkopen op een unieke locatie met café en terras onder de berkenbomen.

MEER REFERENTIES

Repaircafés - Vlaanderen

Een Repair Café is een ontmoetingsplaats voor burgers die vastbesloten zijn hun spullen niet weg te gooien zonder te proberen ze te repareren.

De Tuin - Antwerpen

Met 'De Tuin' maken SAAMO, Red Star Line en de Permeke bibliotheek van Antwerpen een safe(r) space die meteen ook de plek sterk vergroent. Dit door hun binnenkoer terug te geven als publieke ruimte en vrouwen zelf die ruimte vanuit hun eigen noden en behoeften te laten ontwerpen. Het is een fysieke plek waar vrouwen elkaar in alle vertrouwen ontmoeten, waar ze programmatie uitrollen en de nieuw ontwikkelde tuin mee beheren.

Dégage! - Gent

Via een LETS-systeem naar het grootste particulier, kostendelend autodeelsysteem van het land. Bijkomend ook een particulier, buurtgericht en kostendelend fietsdeelsysteem met speciale fietsen (ploofiets, bakfiets, fietskar, tandem, enz.).

Op wielekes, - Vlaanderen

Een bibliotheek voor kinderfietsen, waar je altijd toegang tot een goede en kwalitatieve kinderfiets op maat hebt en die indien nodig ook kan omgeruild worden voor een groter exemplaar.

Buurtijd

Buurtijd is een ruilsysteem in Berchem waar mensen uit de buurt beroep op elkaar kunnen doen (bv. kast in elkaar steken, boodschappen doen). Een uur werk wordt omgezet in een lokale munt. Een platform toont vraag en aanbod. Buurtijd wordt ook gebruikt door organisaties. (bv. Een school zoekt helpende handen voor een feest)

Bijlagen

Stap 1

Kwantitatieve gegevens

Kaart

Cijfers

TIP UIT DE PRAKTIJK

Er is enorm veel data beschikbaar. De kunst is om je niet te verliezen in de veelheid aan cijfers maar op zoek te gaan naar welke cijfers relevant zijn om te registreren.

Dit kan afhankelijk zijn van de reden voor het onderzoek. Het kan ook helpen om de cijfers te scannen, en de opvallende of afwijkende cijfers eruit te plukken. Zo weet je waarin jouw buurt uniek is, waar de sterktes en zwaktes liggen.

Kaart

De eerste stap van de buurtscan kan vanop afstand gebeuren. Om te beginnen moet de buurt worden afgebakend op kaart. Voor dit onderzoek mag de schaal niet te groot zijn, want de resultaten moeten behapbaar en specifiek zijn voor een buurt. Kies voor grenzen die duidelijk zijn en die ook door de buurtbewoners zo gepercipieerd worden. Vervolgens maak je een basiskaart van het terrein, waaraan de sociale data later toegevoegd kunnen worden.

Cijfers

Het verzamelen van ruimtelijke en sociale cijfers geeft een eerste objectieve blik op de buurt, maar brengt de wijk natuurlijk nog niet volledig in beeld. De kaart en kwantitatieve cijfers geven echter wel aanleidingen voor het verwerven van kwalitatieve data in de volgende stap. Er worden heel wat cijfers gepubliceerd, die kunnen helpen bij de beeldvorming en het leren kennen van een buurt.

Kaart

WAT TE ZOEKEN OP KAART?

Algemeen plan

Geografische grenzen

Leegstand

Mobiliteit

- treinstations
- buslijnen/bushaltes
- tramlijnen/tramhaltes
- deelpunten

Onderwijs

- scholen
- DKO
- hoger onderwijs

Recreatieve voorzieningen

- feestzalen
- sportinfrastructuur
- culturele centra
- buurt-/ jeugdhuizen

Sociale voorzieningen

- dagverzorgings- en dienstencentra
- woonzorgcentra
- serviceflats
- OCMW
- ontmoetingscentrum
- Openbare ruimte**
- pleinen/ parken
- speelruimte/ sportvelden

Nutsvoorzieningen

- toiletten
- banken
- fietsstallingen
- parkeerplaatsen
- drinkfontein
- Woningen**
- eengezinswoningen
- appartementen
- sociale woningen

WAAR TE ZOEKEN?

GEOPUNT: <https://www.geopunt.be/>

Op zoek naar **kant-en-klare kaarttoepassingen** over één bepaald thema? Bekijk bij “Kaart” een verscheidenheid aan info, van luchtfoto’s tot locaties voor kinderopvang. Zoek op adressen, plaatsen, perceelnummer, meet afstanden, teken en plaats tekst op de kaart, bepaal routes, vraag een hoogteprofiel op, enzovoort.

– **Wil je diverse kaarten raadplegen en met elkaar combineren in één kaart?**

Dat kan op het portaal, waar je zelf bv. de locaties van treinstations en bushaltes kan combineren met de locaties van scholen. Het portaal biedt een ruim aanbod aan data, diensten en toepassingen, van burgers op zoek naar een geschikte bouwgrond tot de GIS-coördinator of het studie bureau die een milieu-studie wensen uit te voeren.

– **Voor professionals is er de rubriek “Voor experts”.**

– Bij “Actualiteit” lees je de laatste nieuwtjes in de gewereld.

– Bij “Catalogus” vind je ook **datasets, webservices en applicaties.**

DE SOCIALE KAART: <https://www.desocialekaart.be>

Zoek je een antwoord op zorgvragen als “Waar vind ik kinderopvang?”, “Welke huisartsen zijn er in de buurt?”, “Waar vindt een verslaafd persoon hulp?”, enz. dan kan je terecht bij “De sociale kaart”. Deze wil burgers en hulpverleners informeren over het **zorgaanbod in Vlaanderen en Brussel**. Lokale besturen krijgen een overzicht van de welzijns- en zorgactoren op hun grondgebied.

Cijfers

WAT TE ZOEKEN IN CIJFERS?

Demografie

- inwonersaantal
- gezinstypes
- leeftijd
- diversiteit
- verhuisbewegingen en migratie
- bevolkingsdichtheid
- vergrijzing

Kansarmoede

- onderwijskansenindicatoren
- Kansarmoede-indicatoren
- Indicatoren achtergestelde buurten
- werkloosheidscijfers
- inkomens
- leefloongerechtigden
- tegemoetkomingen
- verwarminstoelage
- voedselpakket
- budgethulp
- budgetmeter
- schoolse achterstand

Gezondheid

- Gezond leefmilieu
- Ziekte
- Zorgaanbod

Cultuur en vrije tijd

- evenementen
- sportaanbod
- naschoolse activiteiten
- verenigingen

Veiligheid

- ongevallen
- veiligheidsgevoel

Mobiliteit

- eigen vervoersmogelijkheden
- autobezit en -gebruik
- fietsgebruik
- het openbaar vervoer
- auto/fiets delen

Wonen

- sociale woningen
- woonkosten
- woonkwaliteit
- comfort
- aantal kamers
- buitenruimte
- verhuisbeweging
- energie-efficiëntie
- prijzen voor verhuur en verkoop
- woontypologieën
- actoren op de lokale woning

WAAR TE ZOEKEN?

PROVINCIES IN CIJFERS: <https://provincies.incijfers.be/dashboard>

Op zoek naar kerncijfers, kant-en-klare rapporten en gedetailleerde cijfers over één of meerdere gemeenten of gebieden in Vlaanderen?

- Op zoek naar kerncijfers? Dan vind je je gading vooral in het “Dashboard”, dat kerncijfers op een visuele manier groepeerd per thema, online te raadplegen en te downloaden voor een gebied vergeleken met een vergelijkingsgebied.
- Op zoek naar **kant-en-klare rapporten** op het niveau van de gemeenten? Raadpleeg dan één van de rapporten voor het gewenste gebied via de “**rapportenpagina**”. Het biedt een ruime indicatorenset waarin de gekozen gemeente afgezet wordt met het arrondissement, provincie en Vlaamse Gewest.

- **Zelf cijfers opzoeken en raadplegen?** Dan kan je terecht in de “**databank**” zelf, waarin je over tal van onderwerpen, voor verschillende jaren en gebiedsniveaus (van statistische sectoren tot en met gewest) cijfers kan opvragen. Je kan er **de cijfers presenteren als tabellen, grafieken en kaarten**. Je kan de cijfers delen via verschillende kanalen en exporteren in tal van bestandsformaten.
- Nog meer doorgedreven gebruik? Dan zijn er services zoals parameter-gestuurde bevestigingen, bulk-download en continue synchronisatie. Enkele daarvan zijn gedocumenteerd in een “handleiding voor hergebruik”.

GEMEENTE- STADSMONITOR: <https://gemeente-stadsmonitor.vlaanderen.be/>

Op zoek naar **kerncijfers** om het lokale beleid voor te bereiden of om via cijferreeksen de staat van jouw gemeente of stad in beeld te brengen?

- **Op zoek naar klant-en-klare rapporten** op het niveau van de gemeenten? Het PDF-rapport “**Jouw gemeentescan**” brengt de brede omgeving van jouw gemeente in beeld aan de hand van 178 kernindicatoren. Naast een uitgebreid rapport met grafieken en kaarten is er ook een samenvattend rapport.
- **Zelf cijfers opzoeken en vergelijken?** In het PDF-rapport “Jouw gemeentescan” is het Vlaams Gewest opgenomen als standaard-benchmark, maar de pagina ‘Interactieve toepassing’ biedt verschillende benchmarks aan. Zo kan je in een handomdraai de cijfers van jouw gemeente in een grafiek of tabel vergelijken met de cijfers van de buurgemeenten, van gemeenten met een gelijkaardig inwonersaantal of van een gemeente naar keuze.
- De site biedt de mogelijkheid om **zelf je indicatorenset samen te stellen** over 13 beleidsrelevante thema’s met duiding: armoede, cultuur/vrije tijd, demografie, economie, klimaat-milieu-natuur, lokaal bestuur, mobiliteit, onderwijs en vorming, ruimte, samenleven, werk, wonen/woonomgeving, zorg/gezondheid.

SOCIALE HUISVESTIGINGSMATTSCHAPPIJ: <https://www.vmsw.be>

Ben je op zoek naar **informatie over een realisatie van een sociaal woonproject** in een Vlaamse gemeente? De site biedt info over wetgeving en beleid, statistieken over woningen en gronden, (kandidaat)huurders en-kopers en SHM’en.

VDAB: <https://www.vdab.be/trends>

Op zoek naar **gegevens over de Vlaamse werkloosheid, vacatures en de arbeidsmarkt?** “Arvastat” biedt statistieken, tabellen, kaarten en grafieken tot op wijkniveau.

Onder “Trends en cijfers” wordt in de rubriek “**Beroepen in Cijfers**” per beroep een overzicht gegeven van het aantal ontvangen en openstaande vacatures enerzijds, en het aantal werkzoekenden zonder werk ‘in bemiddeling’ anderzijds.

- **Een interactieve overzichtskaart** van Vlaanderen toont **de regionale verdeling** van de belangrijkste gegevens, tot op het niveau van de arrondissementen.

DATA VERSTREKT DOOR BURGERINITIATIEF/ CITIZENSCIENCE

Ook bewoners zijn experts van hun eigen wijk, en kunnen ingezet worden voor onderzoek. Dit wordt Citizens science genoemd, en wordt in België al veel gebruikt. 'Curieuzeneuzen' bijvoorbeeld, is een initiatief dat milieuproblemen, zoals luchtkwaliteit, hitte en droogte onderzoekt aan de hand van verschillende meetpunten doorheen Vlaanderen, beheerd door burgers. Die uitgebreide en gedetailleerde metingen zorgen voor nieuwe wetenschappelijke inzichten. Ook 'Stadsvinken', een onderzoek van Ringland Academie, de Universiteit Antwerpen en HIVA – KU Leuven, baseert zich op citizens science. Het is een jaarlijks moment waaraan burgers kunnen deelnemen, waarop ze in hun straat het voorbijgaande verkeer (voetgangers, fietsers, autoverkeer, enz.) tellen en registreren. Hiermee wordt onderzocht hoe gezond het verkeer is in de straten. Telraam volgt een gelijkaardig voorbeeld. Dit principe kan ook op kleinere schaal, binnen de buurt toegepast worden. Verschillende burgers samen kunnen een omvattend beeld van de buurt schetsen.

<https://straatvinken.be/over-straatvinken/>

<https://curieuzeneuzen.be/over-curieuzeneuzen/>

<https://www.telraam.net/#9/51.1321/4.4471>

Er zijn natuurlijk nog heel wat andere lokale databronnen te vinden:

OCMW (LOKAAL)

[\(https://www.vlaanderen.be/](https://www.vlaanderen.be/)

[dienstverlening-van-de-openbare-centra-voor-maatschappelijk-welzijn-ocmw\)](#)

AGENTSCHAP INTEGRATIE EN INBURGERING

<https://www.integratie-inburgering.be/nl/cijfers-inburgering-en-nederlands-leren>

ENERGIELEVERANCIER (LOKAAL)

SOCIAAL VERHUURKANTOOR (LOKAAL)

DIENST WONEN (LOKAAL)

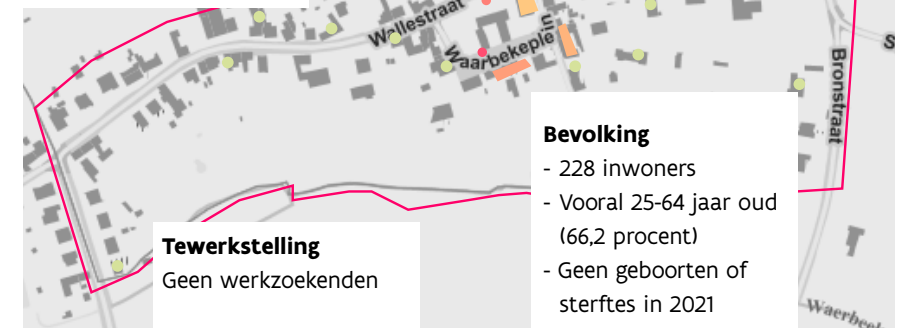
Aan de slag: stap 1 toegepast in Waarbeke

Huishoudens

- 95,9 procent eengezinswoningen
- 45,7 procent open bouwvorm
- 91 procent eigenaars van woningen
- 55,7 procent van de huishoudens zonder (minderjarige) kinderen

Onderwijs

- 21,7 procent leerlingen met schooltoelage in basisonderwijs
- 21,7 procent indicatorleerlingen

Bevolking

- 228 inwoners
- Vooral 25-64 jaar oud (66,2 procent)
- Geen geboorten of sterftes in 2021

 Waerbekehuis

 Café Viviane

 Kerkhof Waarbeke

 Feestzaal Lobo

 Haltes De Lijn

 Grenzen statistische sector Waarbeke-Kern

 Laadpunt elektrische wagens

 Ondernemingen

Conclusies

In Waarbeke merken we een sterk verouderde bevolking, veel ondernemingen en redelijk veel sociale infrastructuur.

Stap 2

Kwalitatieve gegevens

Interviews

Verhalen

TIP UIT DE PRAKTIJK

Het type gesprek dat gevoerd wordt met een bepaalde groep, zal afhangen van de gewenste informatie en de gesprekspartners zelf. Denk dus op voorhand goed na hoe je het gesprek zal aanpakken.

Na de meetbare cijfers, volgt het kwalitatieve, persoonlijke onderzoek. Om te weten te komen hoe de buurt sociaal in elkaar zit, zijn interviews en verhalen onmisbaar. Eerder dan de informatie zelf te zoeken, raden we aan om te gaan praten met mensen.

De **professionele actoren** die kennis van de buurt hebben op werkvlak zijn een eerste groep. Dan volgen de **sleutelfiguren**. Dit zijn informelere actoren die een sociaal netwerk hebben binnen de buurt, en vaak in contact staan met mensen die anders niet bereikt worden. Het interessante is dat je sleutelfiguren kan bevragen als inwoner en als expert. Zorg dat je peilt naar hun kennis over de buurt, hun netwerk, dingen die hen opvallen, groepen die vergeten worden, enz. Maar wees je bewust van de informaliteit en subjectiviteit van een sleutelfiguur.

De derde groep zijn **organisaties**, verenigingen, enz. groepen die zich engageren in de buurt. Hierna kunnen eventueel gesprekken met **kansengroepen** plaatsvinden. Dit zijn groepen die extra aandacht nodig hebben. Deze kun je ontdekken in de kerncijfers of in de voorgaande gesprekken.

De laatste kwalitatieve gegevens komen uit **gesprekken op straat en veldobservaties**. Hierbij is het belangrijk om oog te hebben voor ruimtegebruik.

Interviews

METHODEN

Individuele gesprekken

Individuele gesprekken zijn handig aan het begin van een traject met professionele actoren en sleutelfiguren. Probeer aan de hand van de reeds verzamelde data gerichte vragen te stellen, bereid het interview goed voor en ga dieper in op antwoorden om een volledig beeld te krijgen.

Organisatiescan

Met een organisatiescan breng je op kaart of in een diagram alle mogelijke actoren in kaart en bespreek je in gespreksvorm de onderlinge relaties.

Mogelijke startvragen zijn:

- Welke organisatie zijn hier in de wijk actief?
- Met welke organisaties heb je in het verleden al samengewerkt?
- Welke extra actoren uit het projectgebied zouden we kunnen betrekken?
- Welke extra actoren van buiten het projectgebied zouden we kunnen betrekken?

Groepsgesprekken

Een snelle methode om veel mensen te bevragen, is via een groepsgesprek. Hierbij bereid je je vragen best goed voor, en zorg je ervoor dat iedereen aan bod is gekomen. Bij een groepsgesprek zal je waarschijnlijk minder diep kunnen gaan.

Huisbezoeken

Huisbezoeken zijn de beste manier rechtstreeks informatie van kansengroepen te verkrijgen over gevoelige onderwerpen. Bij huisbezoeken kom je vrijblijvend langs voor een open gesprek. Zeer belangrijk is dat je dit gesprek zo open mogelijk start en zo weinig mogelijk gericht stuurt om onbevooroordeeld te horen waar men nood aan heeft. Een huisbezoek geeft de mogelijkheid om door te vragen en niet te blijven hangen bij kleine bekommernissen.

Veldgesprekken en spontane gesprekken op straat

Tenslotte kun je ook mensen observeren en aanspreken op straat. Dit leidt vaak tot verrassende, maar niet altijd diepgaande, gesprekken.

MOGELIJKE GESPREKSPARTNERS

Professionele actoren

OCMW
Wijkregisseur
Sociale huisvestingsmaatschappij
Kind en gezin
Zorgactoren
CAW
Lokaal dienstencentrum
Stadswacht/ gemeenschapswacht
Dienst vrije tijd / Dienst welzijn
Ambtenaren, schepenen
Dienst ruimtelijke ordening
Dienst wonen

Sleutelfiguren

Pastoor/moskeebevoegdheid
Geëngageerde bewoners
Ouderraad
Buurtzorgregisseur
Schooldirectie
Gezinszorg
Huisartsen
Kinesist
Handelaar
Bakker
Slager
Postbode
Wijkagent
Kapper
Vuilnisophaler

Organisaties

Socio-culturele verenigingen
Burgerinitiatieven
Buurtcomité
Jeugdbewegingen
Buurtverenigingen

Seniorenverenigingen
Sportclubs
Natuur- en milieuverenigingen
Cultuurverenigingen (toneelgroepen, muziekgroepen, beeldende kustgroepen, dansgroepen...)
Religieuze verenigingen
Welzijns- en zorgorganisaties
Kinderopvang
Scholen
Verblijfscentra

Mogelijke kansengroepen of subgroepen

(deze kunnen afgeleid worden uit de hiervoor verzamelde informatie)
Landbouwers
Mensen met een fysieke beperking
Mensen die speciale zorg nodig hebben
Kansarme mensen
Ouderen
Jongeren

Onderwerpen voor veldobservaties

Opvallende/ belangrijke figuren in de wijk
Sociale netwerken in de buurt
Spanningen tussen bewonersgroepen
Sociale verhouding tussen bewoners
Imago van de buurt onder bewoners
Morfologie en typologie
Beweging door de wijk
Gebruik van voorzieningen
Fysieke grenzen/ barrières
Toe-eigening van de ruimte/
ingrepen in de ruimte
Ontmoetingsruimtes
Parken
Pleinen

Verhalen

KAARTEN GEBRUIKEN IN GESPREK

Ga in je interviews altijd met een kaart aan de slag en neem deze mee naar elk volgend gesprek. Betrek de kaart bij het gesprek door:

- Actoren in het begin van het gesprek aan te duiden op kaart.
- Te peilen naar de interactie met andere actoren en deze aan te duiden op de kaart. Zo creëer je een visueel netwerk binnen de wijk
- Te vragen wanneer het over een bepaalde plaats of ruimtelijk gegeven gaat om de locatie aan te duiden op de kaart. Zo kun je later een uitspraak/ evaluatie vlot koppelen aan een locatie.

Door een groeiende kaart te maken tijdens je interviews, maak je het mogelijk voor mensen om te reageren op elkaars uitspraken, wat kan leiden tot nieuwe interactie.

BUURTVERHALEN OPBOUWEN

Nog voor je in stap 3 de eerste resultaten echt verwerkt, zul je merken dat er al terugkerende elementen, rode draden en verhalen duidelijk worden in de verschillende gesprekken voorkomen.

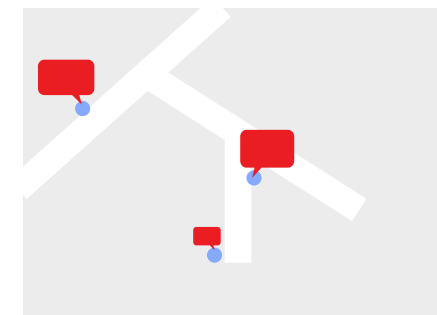
Verzamel uitspraken per thema, en selecteer de uitspraken die je mee op kaart wil zetten. Als er te veel thema's of uitspraken zijn kunnen ze opgedeeld worden op verschillende kaarten.

Ga deze verhaallijnen niet uit de weg, maar zorg er wel voor dat je blijft interviewen met een open blik en mensen niet stuurt richting uitspraken of conclusies die je al denkt gevonden te hebben.

TIP UIT DE PRAKTIJK

Enkele voorbeelden die de themavragen omzetten naar toegankelijke vragen:

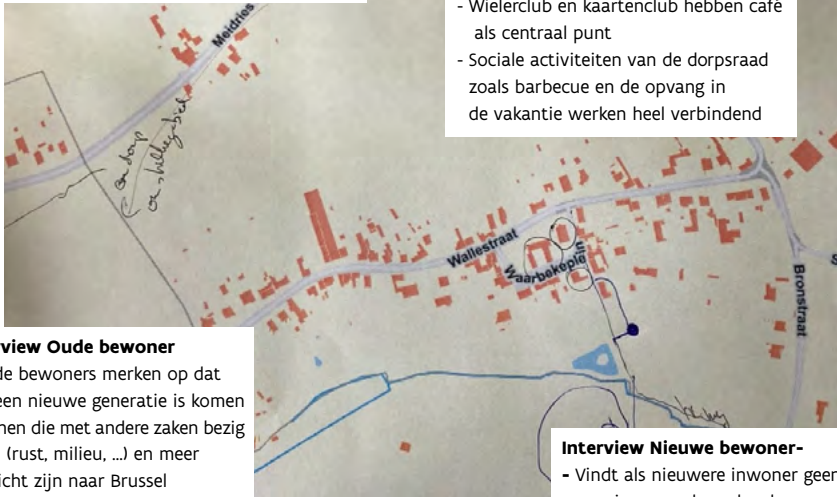
- *Wat is volgens jou de kwaliteit van ...?*
- *Waar in ervaar je een tekort op vlak van ...?*
- *Hoe heb je ... de laatste tien jaar de wijk zien veranderen?*
- *Verschild ... in deze wijk ten opzichte van andere wijken?*

Aan de slag: stap 2 toegepast in Waarbeke

Interview Waarbeke vzw

- verkeersproblematiek: sluipverkeer
- vroegere diertuin in de pastorij
- Waarbeke hart van stiltegebied
- Veroudering van de bevolking, opdoeken van de dorpsraad: moeilijke connectie tussen oude en nieuwe inwoners
- dorpsraad opgedoekt en vernieuwd

Interview Dorpscafé

- Stadsmentaliteit in een dorp
- Sinds 15-20 jaar geen kennis meer van de inwoners
- Fusie met Geraardsbergen ipv Galmaarden
- Wielierclub en kaartenclub hebben café als centraal punt
- Sociale activiteiten van de dorpsraad zoals barbecue en de opvang in de vakantie werken heel verbindend

Interview Oude bewoner

- Oude bewoners merken op dat er een nieuwe generatie is komen wonen die met andere zaken bezig zijn (rust, milieu, ...) en meer gericht zijn naar Brussel
- Blij met de beeldkwaliteit en dorpsidentiteit van Waarbeke
- Er zijn veel systemen (melkboer, rondrijdende bakker, groenteman) die zorgen voor sociale binding. Nieuwe generatie maakt hier minder gebruik van.
- Er zou meer focus moeten zijn op sociale binding, maar moet niet te ver gezocht worden
- Angst voor te veel bovenlokaal toerisme en veel bezoekers
- De centrale hoeve is een kans nieuwe gemeenschapsfunctie en wonen

Interview Nieuwe bewoner-

- Vindt als nieuwere inwoner geen opening naar de oudere bewoners
- Veel potentieel in Waarbeke dat niet benut wordt
- Auto-afhankelijkheid van Waarbeke door weinig trage verbindingen
- Waarbeke is in twee gedeeld
- Er is geen aangenaam centrum
- De veelheid aan open ruimte maakt Waarbeke bijzonder, maar ze wordt niet opengesteld

Stap 3

1e resultaat- verwerking

SWOT-analyse

Sociaal-ruimtelijke
kaart

Waarschijnlijk heb je na deze eerste twee stappen al een overdaad aan informatie. Om al deze gegevens om te zetten naar bevattelijke resultaten, wordt de eerste helft van een SWOT (Strength & Weaknesses) opgesteld. Door de opvallende gegevens in te delen, krijg je een eerste zicht op de sterkes uit de buurt, waarop kan voortgebouwd worden, en de noden, waarop moet worden ingezet.

Om mens en ruimte echt te laten samenkomen, wordt een sociaal-ruimtelijke kaart gemaakt. Hierin worden sociale gegevens en uitspraken aan specifieke locaties gekoppeld. Zo kunnen bepaalde gebieden strategisch worden uitgekozen en uitgelicht.

SWOT-analyse

Om de SWOT-analyse behapbaar te houden, raden we aan om dezelfde thema's te gebruiken als die je gebruikte tijdens de interviews.

THEMA: GROENVOORZIENING

<i>cijfers</i>	Sterktes en kansen
	<i>uitspraken</i>

<i>cijfers</i>	Zwakte en bedreigingen
	<i>uitspraken</i>

THEMA: IMAGO EN TEVREDENHEID

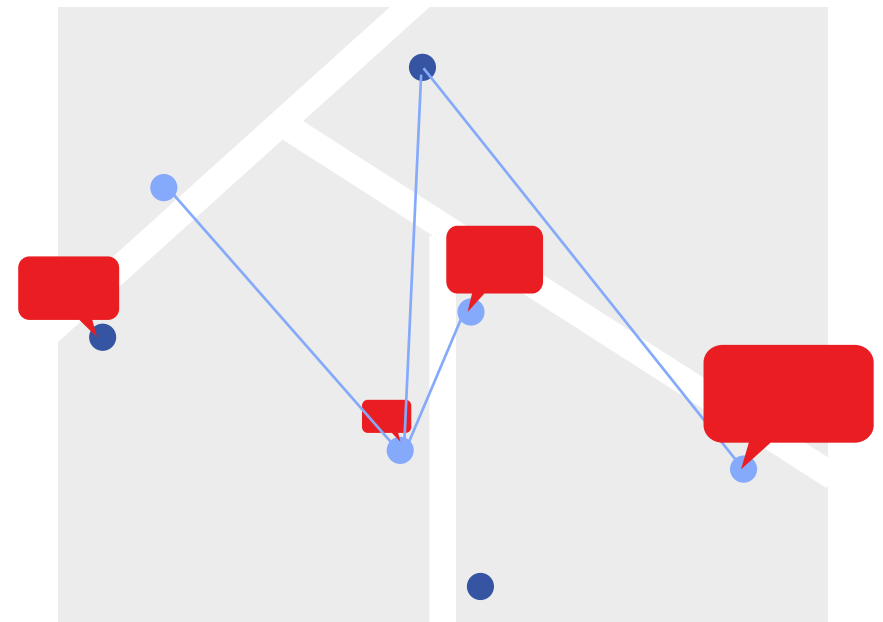
<i>cijfers</i>	Sterktes en kansen
	<i>uitspraken</i>

<i>cijfers</i>	Zwakte en bedreigingen
	<i>uitspraken</i>

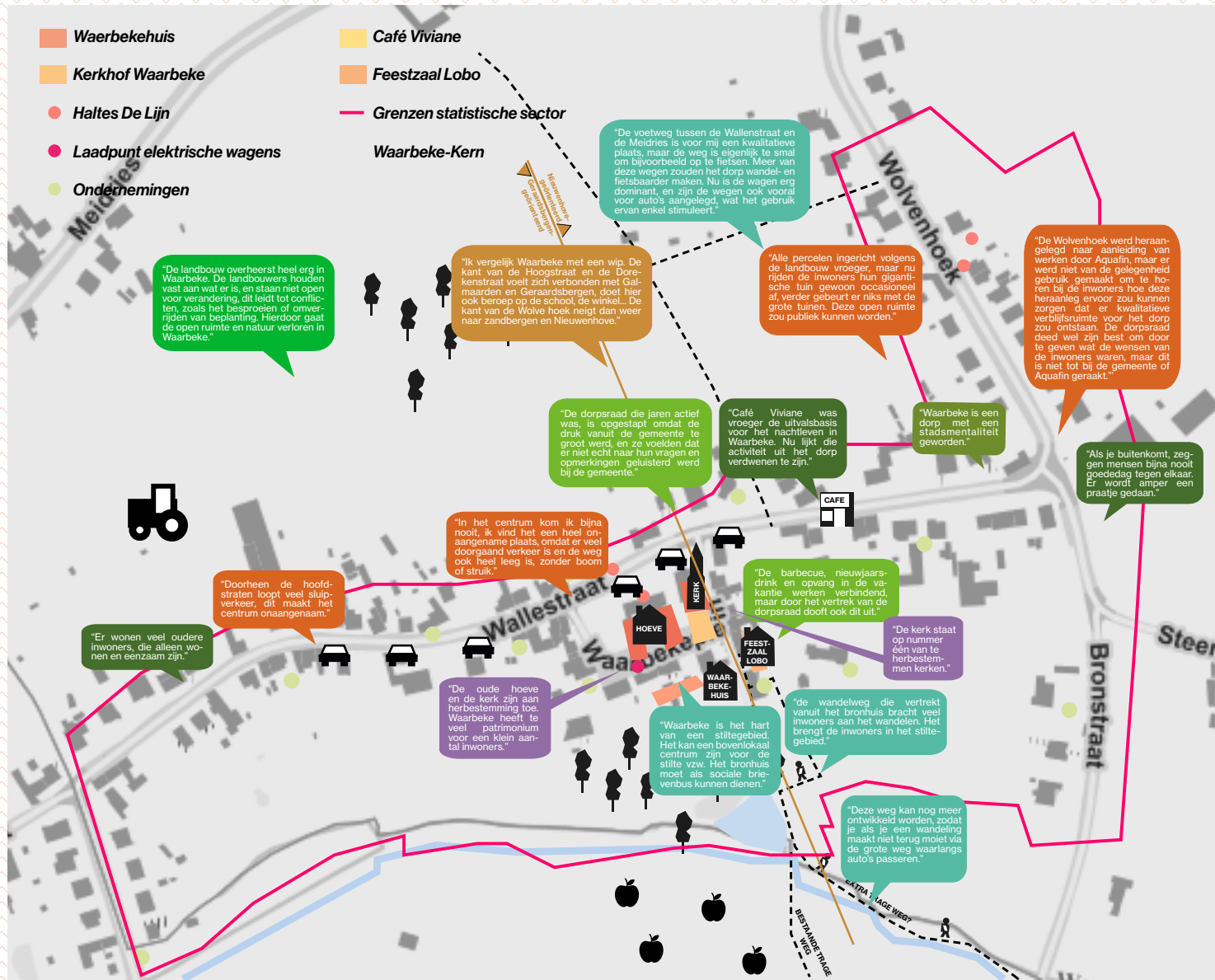

Sociaal-ruimtelijke kaart

Het sociale netwerk tussen actoren kan dienen als onderlaag voor de sociaal-ruimtelijke kaart. Hier bovenop worden locatiegebonden bevindingen toegevoegd: dit is alle relevante informatie die uit de gegevens naar voor komt en aan een locatie op de kaart gelinkt kan worden. Het kan hier gaan om belangrijke plaatsen, plekken waar hinder ondervonden wordt, enz. Daarboven komen de verhalen die uit de gesprekken naar voren komen. Stukken uit die verhalen kunnen naast of op de kaart gezet worden. Zo krijg je met één blik een beeld van de sociaal-ruimtelijke dynamieken in je buurt.

Aan de slag: stap 3 toegepast in Waarbeke

Knelpunten

Voor een dorp van 300 inwoners kent Waarbeke heel wat **gemeenschapsinfrastructuur** (Kerk, Zaal Lobo, Waarbekehuis, ...). Daarnaast zijn er nog extra mogelijkheden, bijvoorbeeld in de Oude Hoeve. Hoe kunnen we deze gebouwen nuttig inzetten zodat ze zich minder naar binnen keren en een **meerwaarde bieden voor de huidige dorpsbewoners** en mogelijke bezoekers?

Het **sluip- en zwaar verkeer** op de Wallestraat snijdt Waarbeke in twee. Bewoners geven aan dat het publiek domein hierdoor kwaliteit verliest, waardoor men minder op straat komt en elkaar weinig tegenkomt. Waarbeke is **op zoek naar een dorpshart**.

Sommige bewoners hebben het gevoel dat de gemeente **Geraardsbergen fysiek en organisatorisch** ver van hen af staat. Heel wat bewoners hadden voor de fusie meer voeling met Galmaarden. Daarbovenop ligt **Waarbeke op een wip** en lijkt het dorp verdeeld in een oost- en westkant. De Hoogstraat en Dorekenstraat richten zich op Geraardsbergen en Galmaarden. Vanaf de kerk en de Wolvenhoek leunt men meer naar Zandbergen en Nieuwenhove. Er is nood aan een **lokaal aanspreekpunt** dat de band met de gemeente opbouwt.

Waarbeke heeft als deel van heel wat overkoepelende projecten, met het Waarbekehuis, het stiltegebied en potentiële trage wegen heel wat in huis om op **bovenlokaal niveau** mensen aan te trekken en het dorp te doen leven. Niet iedereen ziet dit echter als een gewenste doelstelling.

Er zijn **weinig voorzieningen** in Waarbeke. De melkboer, bakker en groentenman komen rond, maar worden weinig gebruikt door de nieuwe bewoners, die dagelijks toch het dorp verlaten om te gaan werken. Waarbeke wordt door bijna iedereen een **slaapdorp** genoemd met heel wat heel wat nieuwe bewoners die werken in Brussel of Geraardsbergen.

De **connectie tussen nieuwe bewoners en oorspronkelijke bewoners verloopt stroef**. Oudere inwoners missen het dorp zoals het er vroeger was, en verwachten van nieuwe inwoners dat ze het dorp zoals vroeger gebruiken, nieuwe inwoners vinden geen opening in het bestaande sociale weefsel, stoten op conflicten en hebben andere interesses zoals rust & duurzaamheid. Ondertussen wordt de **vereenzaming** bij de oudere bevolking steeds groter.

Als antwoord hierop worden langs beide kanten **verbindende activiteiten** georganiseerd, maar door verschillende verwachtingen aan beide zijden wordt nooit iedereen bereikt. Ook leeft het gevoel dat bepaalde initiatieven meer steun krijgen van de gemeente dan anderen. Recent zijn er wel enkele mooie voorbeelden, zoals de fotoreportage in de kerk, die de brug weet te slaan tussen alle types van bewoners.

Stap 4

Terugkoppeling

Buurtatelier

Schepencollege

TIP UIT DE PRAKTIJK

Zorg ervoor dat je bij het eerste participatiemoment nog geen beloftes maakt. Beschouw dit als een zeer vrijblijvende raadpleging, zonder er een ruimtelijk project of gevolgen aan te koppelen. Zo beperk je het risico tot teleurstelling en demotivatie bij de participanten.

Om te verifiëren of de resultaten ook rijmen met de beleving van de burgers, wordt een buurtatelier georganiseerd. De resultaten van de SW(OT) en de kaarten worden afgetoetst met de buurt. De feedback wordt meegenomen in de bijkomende resultatenverwerking.

Daarnaast vindt ook een schepencollege plaats. Zo is het gemeentebestuur op de hoogte van de stand van zaken in de wijk. De communicatie van alle bevindingen is in deze stap heel belangrijk, omdat er op dit moment nog veel ruimte is voor aanvulling en bijsturing.

Buurtatelier

Het eerste buurtatelier heeft een aantal doelstellingen. Het is een validatie en aanvulling van je onderzoek, maar ook een eerste doorkijk naar mogelijke acties. We bemerken hierbij vier belangrijke aandachtspunten.

Het eerste buurtatelier is een brainstorm. Maak nog geen beloftes die je niet kunt waarmaken. Duidt aan je deelnemers hoe het vervolgproces zal lopen en waar en wanneer de uiteindelijke beslissingen gemaakt zullen worden.

De deelnemers van een open buurtatelier zijn vaak buurtbewoners die al betrokken zijn in hun buurt. Om nieuwe deelnemers te bereiken wordt aangeraden om rechtstreeks te communiceren met een brief in de bus, door sleutelfiguren te laten ronselen of door mensen zelf aan te spreken. Je zult zien dat heel wat mensen die opdagen er in de eerste plaats zijn omdat ze iets te klagen hebben. Geef hun de ruimte om hun zeg te doen, maar bakken dit ook duidelijk af. Dit kan door je buurtatelier op te delen in rondes met verschillende thema's of door een opsplitsing te maken over hoe de buurt vandaag is en in de toekomst zou kunnen zijn. Bij het maken van een analyse kun je niet voorbij aan de publieke ruimte. Als we kijken waar bewoners niet tevreden over zijn, dan is het vaak over hun directe omgeving. Ruimte is vaak een polariserend en overschaduwend thema.

Het sociale sneeuwt zeer snel onder als je omgeving meeneemt in de oefening. Zorg dat je de thema's zo ordent dat de makkelijke en fijngevoelige vooraan staan en bouw dan voort op meer complexe en technische stukken. Tegelijk zullen ruimtelijke acties en ingrepen binnen een gemeente vaak pas op de lange termijn kunnen worden aangepakt. Leg daarom ook nadruk op wat bewoners zelf kunnen doen en hun eigen rol.

Een goede workshop verkent een topic in de breedte, zoomt dan in en eindigt met een positieve blik vooruit. Eindig het buurtatelier met acties en stel bewonerslijsten op van mensen die eventueel een actie mee zouden willen trekken. Zo heb je niet alleen een contactenlijst, maar ook aanknopingspunt voor volgende uitnodigingen.

TIP UIT DE PRAKTIJK

Het kan een interessante aanvulling zijn om ook eens een buurtatelier te organiseren waarbij zowel inwoners als het schepencollege aanwezig zijn (bv. tijdens een terugkoppeling, presentatie van een ontwerp, enz.). Dit zorgt voor betrokkenheid en in kijkt in elkaars noden en wensen en kan een bevorderende dynamiek in de buurt teweeg brengen.

Schepencollege

Eerder in deze bundel werd gesproken over het belang van geïntegreerd werken en terugkoppelen naar andere gemeentelijke diensten. Het terugkoppelen naar beleid is even cruciaal. Op een schepencollege kun je de buurtanalyse voorstellen, zodat er eerste prioriteiten kunnen worden aangegeven. Zo krijgen ook andere diensten het mandaat om zich verder te engageren en de analyse in detail uit te werken. Zeker in kleinere gemeenten is het college of een politieke stuurgroep vaak de eerste plaats waar verschillende beleidsdomeinen elkaar raken en waar connecties worden gelegd met lopend beleid en projecten.

TIP UIT DE PRAKTIJK

Het effectief aanwezig zijn van schepenen op bepaalde participatiemomenten kan het gevoel van waarachtigheid versterken voor buurtbewoners en wantrouwen verminderen.

Aan de slag: stap 2 toegepast in Waarbeke

Wat: Eerste buurtatelier

Waar: Feestzaal Lobo (Waarbekeplein 19)

Duur: 2,5 uur

Deelnemers: Geïnteresseerde buurtbewoners en verenigingen (onderverdeeld in tafels van 8 a 10 personen met telkens één moderator).

Doelstellingen:

- Buurtbewoners laten kennismaken met de wijkscan.
- Buurtbewoners informeren over lopende projecten in de wijk.
- De eerste resultaten van de wijkscan voorstellen.
- Resultaten van de wijkscan valideren en aanvullen.

Verloop:

- 20' Toelichting kwantitatieve en kwalitatieve analyse
- 10' Verdelen in groepjes
- 45' Vragen & validatie van resultaten
- 45' Bespreking & aanvullen sociale kaart
- 20' Prioritering van belangrijkste opgaven
- 10' Plenair terugkoppelen & vooruitblik naar het traject

Stap 5

2e resultaat- verwerking

SWOT-analyse

Sociaal-ruimtelijke
kaart

Nu de bevindingen getoetst zijn met de buurt, kan een gevorderde resultatenverwerking plaatsvinden.

We gaan verder met de SWOT, maar focussen nu op opportuniteiten en bedreigingen. Hieruit maken we een actieplan met prioriteiten en doelen. Wil je meer weten over dit actieplan, kijk dan naar de tool van de sociaal-ruimtelijke actie-agenda.

Ook de sociaal-ruimtelijke kaart wordt aangepast met bijkomende informatie en kan gebruikt worden als communicatief instrument.

Stap 6

2e terugkoppeling

Buurtatelier

Schepencollege

Ook deze resultaten worden best nog eens afgetoetst met de buurt en het schepencollege. De terugkoppeling van het actieplan is een cyclisch proces. Het meenemen van input van de buurt stopt natuurlijk niet na het afwerken van een buurtscan. Wijkregisseurs blijven meestal informeel informatie verzamelen door hun dagdagelijkse werken. Het is belangrijk om de ruimte te laten om ook deze kennis en inspraak later toe te voegen.

Om te verifiëren of de resultaten ook rijmen met de beleving van de burgers, wordt een tweede buurtatelier georganiseerd. De resultaten van de SW(OT) en de kaarten worden opnieuw voorgesteld, maar dit buurtatelier richt zich veel meer op acties.

Daarnaast vindt ook een schepencollege plaats. Zo is het gemeentebestuur op de hoogte van de stand van zaken in de wijk. De communicatie van alle bevindingen is in deze stap heel belangrijk, omdat er op dit moment nog veel ruimte is voor aanvulling en bijsturing.

Gebruik

Reflectie

Actieplan

Cyclisch proces

Doorwerking
binnen
de gemeente

Terugkoppeling buurt

Het is essentieel om stil te staan bij het gebruik van de bevindingen. Hoe ga je nu het beste om met de resultaten die uit een scan naar voren komen?

Zoals eerder in de bundel vermeld, kan een buurtscan cyclisch werken en continu geüpdatet en bijgewerkt worden. Het document wordt niet afgesloten maar fungeert als dynamisch bestand. Om up-to-date te blijven, kan de scan jaarlijks bijgewerkt worden, door de verschillende stappen in een lichtere vorm te herhalen. Een vast stramien om je kennis van een buurt bij te houden helpt bovendien om vlot te werken en je kennis door te geven aan opvolgers, collega's en bestuurders.

Ook na afloop van het onderzoek is blijvende communicatie belangrijk. Om het draagvlak voor een plan hoog te houden en om blijvende betrokkenheid te creëren moet er regelmatig een stand van zaken doorgegeven worden aan de persoon die deelnam (gemeentediensten, burgers, sleutelactoren, enz.). Dit is niet alleen nodig voor blijvende betrokkenheid, maar laat je ook weten wanneer er nieuwe inzichten of veranderingen in de wijk zijn en wanneer de scan dus moet worden aangepast.

De vorm van de output van deze scan, haar prioriteiten- en/of een bijhorend actieplan of advies is afhankelijk van de ontvangers. Stap vijf en zes zijn dus sterk afhankelijk van wie ermee aan de slag moet. Als de informatie verkregen is voor een masterplan, zullen de adviezen bijvoorbeeld omgezet worden in concrete ontwerpingsrepen.

Niet alle kennis en resultaten van een wijkscan zullen automatisch hun plaats vinden binnen jouw project. Het is belangrijk dat onderzoeksresultaten hun weg vinden in andere visies en agenda's van de gemeente. Terugkoppeling is dus niet enkel belangrijk naar het bestuur, maar ook naar de verschillende gemeentelijke diensten.